

ประสบการณ์และความคิดเห็นต่อเครื่องแบบนักเรียนเพื่อสะท้อนปัญหา
ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ: วิเคราะห์จากแนวคิดความรุนแรงเชิง
สัญลักษณ์

Experiences and Opinions of Academic Stakeholders on School Uniforms
Reflecting the Poverty and Inequality Problems: An Analysis Based on the
Symbolic Violence Approach

ธนดล ภูธนาศิริ (Thanadon Phuthanasiri)

นักวิชาการอิสระ (Independent scholar)

E-mail: pthanadon@hotmail.com

Received: 3 March 2022

Revised: 27 May 2022

Accepted: 2 June 2022

บทคัดย่อ

“เครื่องแบบนักเรียนคือสาเหตุของความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่ส่งผลต่อปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย?” เป็นคำถามสำหรับการวิจัยนี้ ข้อมูลถูกเก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องโดยตรงว่ามีความคิดเห็นและประสบการณ์อย่างไรต่อเครื่องแบบนักเรียน ได้แก่ ครูและผู้บริหารโรงเรียน 3 ราย ผู้ปกครอง 7 ราย และนักเรียน 3 ราย ผลการศึกษาพบว่า 1) ผู้ปกครอง ครูและผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่สนับสนุนเครื่องแบบนักเรียน 2) เครื่องแบบนักเรียนขาดแคลนในกลุ่มคนยากจน 3) เงินอุดหนุนรายหัวจากภาครัฐที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายจริงของชุดนักเรียน 4) ครู ผู้บริหารโรงเรียนและผู้ปกครองส่วนใหญ่เชื่อว่าเครื่องแบบนักเรียนมีประโยชน์และความจำเป็น 5) กลุ่มผู้ปกครองที่สนับสนุนชุดนักเรียนกลัวการเปลี่ยนแปลงและกังวลว่าบุตรจะใช้เวลาซื้อเสื้อผ้ามากเกินไป 6) ผู้ปกครองคนเมืองกังวลว่าบุตรจะไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม ถ้าอนุญาตให้แต่งชุดสุภาพไปโรงเรียน 7) เครื่องแบบนักเรียนไม่เพียงช่วยอำพรางความเหลื่อมล้ำ แต่ยังสร้างความเหลื่อมล้ำ 8) เครื่องแบบนักเรียนคือต้นเหตุของความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ และเป็นเครื่องมือใน “ยุทธศาสตร์กำจัดผู้แข่งขัน” ซึ่งถูกใช้เพื่อขัดขวางเด็กยากจนไม่ให้เข้าถึงโอกาสทางการศึกษา แนวทางการแก้ไขที่สำคัญ คือ “รัฐสวัสดิการเครื่องแบบนักเรียนฟรี” ที่ควรครอบคลุมต่อค่าใช้จ่ายจริงทั้งหมด

บทคัดย่อ

คำสำคัญ: ประสบการณ์และความคิดเห็น, เครื่องแบบนักเรียน, ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ, ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์

Abstract

Are school uniforms being the cause of symbolic violence that affects poverty and inequality in Thailand? is the question that this research determines to answer. The data was collected through interviews with relevant stakeholders including 3 teachers and school administrators, 7 parents, and 3 students to obtain their experiences and opinions towards the school uniforms. The study found that 1) The majority of parents, teachers, and school administrators support school uniforms. 2) School uniforms are inadequate among the poor. 3) The existing Government welfare scheme is insufficient to cover the actual expenses of school uniforms. 4) Most teachers, school administrators, and parents believe that school uniforms are useful and necessary. 5) Parents who support school uniforms are afraid of change and are concerned that their children would spend money excessively on clothes. 6) Urban parents are concerned that their children would not be socially accepted if school uniforms were not mandatory. 7) The school uniforms are not only hiding inequality but also create inequality. 8) The school uniforms are the cause of symbolic violence, and a tool in the “Strategy for eliminating competitors”, which is used to prevent poor children from accessing educational opportunities. The solution is to have a “free school uniform welfare provided by the state” to cover all costs of school uniforms.

Keywords: Experiences and opinions, School uniform, Poverty and inequality, Symbolic violence

บทนำ

ความเหลื่อมล้ำ คือ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน โอกาส การครอบครองและได้ประโยชน์ในทรัพยากรร่วมกันของสังคม เช่น บริการสาธารณสุข การศึกษา ไฟฟ้า น้ำประปาและขนส่งมวลชน ฯลฯ ความเหลื่อมล้ำยังเป็นตัวแปรต่อปัญหาสังคมต่าง ๆ กล่าวคือ “ถ้าสังคมใดมีความเหลื่อมล้ำมาก ก็มักจะพบปัญหาสังคมอื่น ๆ ร่วมด้วย รวมถึงการทุจริตในระบบข้าราชการ การเมือง และการทำรัฐประหาร” (Wilkinson and Pickett, 2010; Haggard, 2016) ความเหลื่อมล้ำจึงเป็นสิ่งที่ผิดปกติที่ควรได้รับการแก้ไขให้สังคมดีขึ้น เช่นเดียวกับเครื่องแบบนักเรียนที่สังคมไทยเชื่อว่าเป็นสิ่งสร้างความเท่าเทียม

ให้นักเรียนต่างชนชั้นมีความเสมอภาคกัน อีกทั้งยังช่วยปลูกฝังระเบียบวินัย ฝึกการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคม แต่ละเลยว่าเครื่องแบบนักเรียนมีค่าใช้จ่ายมาก แม้ว่าความจริงยังมีนักเรียนและผู้ปกครองอีกจำนวนไม่น้อยที่กำลังเดือดร้อนทางการเงิน

"คุณครูคะ หนู (ชื่อนักเรียน) นะคะ คือแม่หนูให้มาถามคะ หนูยังไม่จ่ายค่าเทอม ม.หนึ่ง เทอมสองกับค่าเทอม ม.สอง เทอมหนึ่ง หนูต้องจ่ายทั้งหมดก็บาทคะครู...แม่หนูตงงานช่วงโควิด ตอนนี้เริ่มงานใหม่ ไปทำงานที่ชลบุรี เพิ่งเริ่มทำ ส่วนพ่อขายของที่ (ชื่อตลาด) ช่วงโควิดตลาดก็เจ็บบะ หนูมาช่วยพ่อขายของทุกวัน พอได้ใช้จ่าย แต่ก็ไม่พอจะจ่ายค่าเทอม พี่สาวหนูเรียนที่ ม.อุบล ค้างค่าเช่าหอพักสองเดือน ก็ยังไม่จ่ายคะครู" (นักเรียนหญิงมัธยมศึกษาปีที่สอง, 2564, อ้างถึงใน ปราย พันธ์แสง, 30 สิงหาคม 2564)

ท่ามกลางความยากลำบากทางการเงิน แต่ครอบครัวผู้มีรายได้น้อยก็ยอมรับต่อกติกาที่สังคมกำหนด พวกเขาดิ้นรนให้บุตรเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาเช่นบุตรคนอื่น แต่การไปโรงเรียนจำเป็นต้องมีเครื่องแบบนักเรียนใส่ ผู้ปกครองที่มีรายได้น้อยจึงต้องทำงานให้หนักกว่าเดิม บางรายนำสิ่งของมีค่าไปจำนำ บ้างก็ขยืมเงินจากญาติพี่น้องและคนรู้จัก หรือแม้แต่บางรายที่ตัดสินใจทำสิ่งไม่ถูกต้องเช่นการเป็นขโมย ตามที่ปรากฏในข่าวว่ามีหญิงรายหนึ่งถูกจับได้พร้อมของกลางเป็นเครื่องแบบนักเรียนหญิงชาย เธอให้การสารภาพต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจว่าพรุ่งนี้จะเป็นวันเปิดเทอมของบุตรสาวและบุตรชาย แต่เพราะเธอและสามีตกงาน เพราะได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ทำให้ไม่มีเงินซื้อเครื่องแบบนักเรียนให้บุตร จึงตัดสินใจไปขโมยเครื่องแบบนักเรียนที่ห้างสรรพสินค้า (มติชนออนไลน์, 2563 ก) ความพยายามดิ้นรนแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาคือความทุกข์ยากของคนจน ซึ่งไม่ง่ายเลยกว่าที่พวกเขาจะหาเครื่องแบบนักเรียนสักชุดมาให้บุตร ขณะที่ผู้ปกครองที่มีกำลังทรัพย์ดีและพร้อมกว่าสามารถซื้อเครื่องแบบนักเรียนและซื้อโอกาสทางการศึกษาที่ดีให้แก่บุตรได้อย่างไม่ลำบาก เช่น การส่งบุตรไปเรียนพิเศษ เรียนหรือพักผ่อนต่างประเทศช่วงปิดเทอม หรือเข้าเรียนที่โรงเรียนชั้นนำ เป็นต้น จึงมีความเป็นไปได้สูงที่บุตรจากครอบครัวฐานะดีจะมีผลการเรียนและผลสอบที่ดีกว่าเด็กจากครอบครัวยากจน มันคือความผิดปกติกี่สังคมมองว่าเป็นปกติ ทำให้ความเหลื่อมล้ำกลายเป็นความไม่เท่าเทียมกันที่สังคมยอมรับได้หรือที่ Bourdieu and Passeron (1970) ให้นิยามปรากฏการณ์นี้ว่า “ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ (violence symbolique)” ซึ่งเกิดขึ้นในสถาบันการศึกษาฝรั่งเศสที่ใช้ข้อสอบชุดเดียวกันทั่วประเทศ แต่บุตรจากครอบครัวชนชั้นนำก็ยังมีความได้เปรียบในการสอบแข่งขัน เพราะพวกเขามาจากครอบครัวที่ผู้ปกครองมีพื้นฐานของทุนมนุษย์ที่ดีและพร้อมกว่า

ย้อนไป ค.ศ. 1222 เครื่องแบบนักเรียนถือกำเนิดขึ้นครั้งแรกในอังกฤษ เมื่อพระอัครสังฆราช (archbishop) แห่ง Canterbury ได้ออกประกาศให้นักเรียนสวมชุดคลุมที่เรียกว่า “cappa clausa” ส่วนเครื่องแบบนักเรียนสมัยใหม่สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 16 (ProCon.org, 2021) ซึ่งต่อมาได้

ชนล ภูษนะศิริ

เป็นที่แพร่หลายไปทั่วโลก ปัจจุบันมีหลายประเทศได้ยกเลิกการบังคับให้สวมใส่เครื่องแบบนักเรียน เช่น ฟินแลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมนี สเปน เดนมาร์ก แคนาดา และสหรัฐ ฯลฯ ขณะเดียวกัน ก็ยังมีอีกหลายประเทศที่ยังคงระบียบการสวมใส่เครื่องแบบนักเรียน ได้แก่ อังกฤษ อินเดีย จีน ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย เขมร ไทย กานา รวมถึงประเทศบุรุนดีที่ไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียน แต่กำหนดให้มีเครื่องแบบนักเรียน ทำให้เด็กจากครอบครัวยากจนจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา (Imangie Burundi-Terimbere Foundation, 2022) อย่างไรก็ตาม เครื่องแบบนักเรียนยังคงเป็นประเด็นถกเถียงและเคลื่อนไหวในหลายประเทศ เช่น ประเทศญี่ปุ่น มีครูรายหนึ่งในจังหวัดกิฟุได้รับรางวัลให้กระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่นยกเลิกการบังคับให้สวมใส่เครื่องแบบนักเรียนเพื่อแก้ปัญหาสังคม จุดเริ่มต้นของการรณรงค์เกิดขึ้นในช่วงการระบาดของเชื้อโควิด-19 ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2563 มีการอนุญาตให้นักเรียนเลือกสวมชุดเครื่องแบบหรือชุดลำลองไปโรงเรียนได้ เพื่อให้นักเรียนสามารถซักทำความสะอาดชุดอย่างสม่ำเสมอและลดการระบาดของเชื้อโควิด-19 เขาสังเกตพบว่าแม้ผ่านไปครึ่งปีกว่านักเรียนส่วนใหญ่ก็ยังเลือกแต่งชุดลำลอง และไม่พบปัญหาใด ๆ อีกทั้งบรรยากาศความเคร่งเครียดในโรงเรียนก็ลดลง ซึ่งก่อนหน้านี้กระทรวงศึกษาธิการฯ เคยเข้มงวดเรื่องกฎระเบียบจนทำให้นักเรียนกว่าห้าพันห้าร้อยคนไม่ไปโรงเรียนและออกจากระบบการศึกษาในที่สุด เขาจึงเสนอให้ยกเลิกการบังคับให้สวมใส่เครื่องแบบนักเรียน แต่ควรให้เสรีแก่นักเรียนในการเลือกด้วยตนเอง โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากนักเรียนและครูคนอื่น ๆ รวมถึงคณะกรรมการทนายความด้านการศึกษา นักธุรกิจ และนักเคลื่อนไหวทางสังคม (มติชนสุดสัปดาห์, 2564)

ด้านการศึกษาและงานวิจัยเกี่ยวกับเครื่องแบบนักเรียน เช่น Vopat (2010) เขาแนะนำว่าโรงเรียนควรกำหนดระเบียบการแต่งกายแทนการกำหนดเครื่องแบบที่เข้มงวด ซึ่งจะเป็นผลดีต่อพัฒนาการด้านการแสดงออกของเด็ก ๆ อีกทั้งเครื่องแบบนักเรียนยังไม่ช่วยปลูกฝังระเบียบวินัยหรือส่งเสริมความเสมอภาค และเพิ่มประสิทธิภาพทางวิชาการแต่อย่างใด ตามที่มักถูกกล่าวอ้าง; ขณะที่ Cinoglu (2014) เขาได้ศึกษานโยบายเครื่องแบบนักเรียนในตุรกีจากความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่ ครูและฝ่ายบริหารโรงเรียน ผู้ปกครอง และนักเรียน ผลการศึกษาพบว่านักเรียนเกือบทั้งหมดสนับสนุนนโยบายการแต่งกายอิสระในโรงเรียน ขณะที่ผู้ปกครอง ครู และผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่สนับสนุนเครื่องแบบนักเรียน; ส่วน Sabic-El-Rayess et al. (2019) พวกเขาได้ศึกษาผลกระทบด้านลบของนโยบายเครื่องแบบนักเรียนต่อความเท่าเทียมและการเข้าถึงการศึกษาในมองโกเลีย ผลการวิจัยพบว่าไม่เพียงแต่ค่าใช้จ่ายเครื่องแบบนักเรียนจะสร้างปัญหาจนทำให้นักเรียนยากจนต้องออกเรียนกลางคัน เพราะไม่มีเงินซื้อเครื่องแบบนักเรียนเหมือนเพื่อนคนอื่น ๆ แต่เพราะเครื่องแบบนักเรียน คือความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolic association) ของคนส่วนใหญ่ในสังคม การไม่มีเครื่องแบบนักเรียนจึงส่งผลต่อจิตใจให้นักเรียนยากจนรู้สึกเชิงลบในตนเอง การศึกษานี้ชี้ว่านโยบายเครื่องแบบนักเรียนในประเทศรายได้ต่ำมีแต่จะสร้างปัญหามากกว่าสร้างความสามัคคี; และ Reidy (2021) เธอศึกษาพบว่าเครื่องแบบ

นักเรียนไม่มีผลต่อผลการเรียน แต่ส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจอย่างน่าเป็นห่วง โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์และศาสนา นักเรียนที่มีความหลากหลายทางเพศ และนักเรียนยากจนต่างได้รับผลกระทบจากนโยบายเครื่องแบบนักเรียน ซึ่งไม่สอดคล้องต่อความต้องการทางกายภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของนักเรียน

สำหรับประเทศไทย เครื่องแบบนักเรียนเป็นประเด็นทางสังคมอยู่บ่อยครั้ง เช่น ปี 2562 โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยได้ทดลองอนุญาตให้นักเรียนสามารถแต่งชุดลำลองสุภาพมาเรียนได้ทุกวันอังคาร ปี 2563 กับการชุมนุมของกลุ่มนักเรียนเลวที่เรียกร้องให้หยุดบังคับการสวมใส่เครื่องแบบนักเรียน หรือเมื่อช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ 2565 เมื่อปรากฏภาพนักเรียนของโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่สวมใส่เครื่องแบบนักเรียนผ่านโลกออนไลน์ จนถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักในกลุ่มอนุรักษ์นิยม แต่ก็ได้รับการชี้แจงจากผู้บริหารโรงเรียนว่าเป็นข้อตกลงระหว่างโรงเรียนและผู้ปกครองตั้งแต่แรก เพราะทุกฝ่ายเห็นร่วมกันว่าเครื่องแบบนักเรียนไม่สะดวกต่อการเรียนการสอนตามหลักสูตรของโรงเรียน แต่ได้กำหนดให้แต่งเครื่องแบบนักเรียนเฉพาะวันจันทร์ วันพฤหัสบดี และวันที่โรงเรียนมีกิจกรรมพิเศษ (เนชั่นออนไลน์, 2560; ไทยพับลิก้า, 2565) ด้านการสำรวจความคิดเห็นและโพลต่าง ๆ พบว่ามีสำนักข่าวและสถาบันการศึกษาให้ความสนใจต่อประเด็นเครื่องแบบนักเรียน เช่น มติชนออนไลน์ได้สำรวจความคิดเห็นของผู้อ่านผ่านช่องทางออนไลน์ว่าเครื่องแบบนักเรียนยังจำเป็นสำหรับการศึกษาในยุคปัจจุบันอยู่หรือไม่ ? พบว่าผู้ตอบผ่านช่องทาง Twitter ร้อยละ 73.6 ตอบว่า “ไม่จำเป็นแล้ว” และร้อยละ 26.4 ที่ตอบว่า “ยังจำเป็นอยู่” ซึ่งได้ผลใกล้เคียงกับผู้ตอบผ่านช่องทาง Facebook คือร้อยละ 72 ตอบว่าไม่จำเป็น และร้อยละ 28 ตอบว่ายังจำเป็น (มติชนออนไลน์, 2563ข) และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) (2565) ที่ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อประเด็นเครื่องแบบนักเรียน ระหว่างวันที่ 7 – 8 ธันวาคม 2563 จากประชาชนที่มีอายุสิบห้าปีขึ้นไปจากทุกระดับการศึกษาและอาชีพทั่วประเทศ จำนวน 1,332 ราย พบว่าส่วนใหญ่ร้อยละ 69.67 ระบุว่าการบังคับให้ใส่เครื่องแบบนักเรียนไปโรงเรียนควรมีต่อไป และมีเพียงร้อยละ 2.40 ที่ระบุว่าสมควรยกเลิกการใส่เครื่องแบบนักเรียน ความน่าสนใจของผลการสำรวจนี้คือจำนวนผู้ตอบกว่าร้อยละ 64.44 มีการศึกษาไม่เกินระดับมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า และร้อยละ 43.32 คือกลุ่มคนที่ไม่มีรายได้และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท นั่นหมายความว่าผู้ตอบส่วนใหญ่คือกลุ่มแรงงานชั้นต่ำและมีแนวโน้มสูงที่จะเดือดร้อนทางการเงิน แต่กลับสนับสนุนการบังคับให้สวมใส่เครื่องแบบนักเรียนซึ่งมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อนักเรียนหนึ่งคนเป็นจำนวนเงินไม่น้อยกว่าสองพันห้าร้อยบาท

สำหรับบทความนี้ มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์จากเครื่องแบบนักเรียนเพื่ออธิบายสาเหตุความยากจนและความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย เนื้อหาเริ่มจากการอธิบายทฤษฎีความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่มีจุดเริ่มต้นทางความคิดจากสถาบันการศึกษาในฝรั่งเศส จากนั้นนำเสนอประสบการณ์และความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง (stakeholders) ต่อเครื่องแบบนักเรียน ได้แก่

ชนดล ภูษนะศิริ

1) ครูและผู้บริหารโรงเรียน 2) ผู้ปกครอง และ 3) นักเรียน แล้วนำเสนอข้อค้นพบและอภิปรายในประเด็นต่าง ๆ เพื่อโยงไปสู่ข้อสรุปของงานวิจัยที่จะชี้ปัญหาความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย แล้วจึงนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหในส่วนท้ายของบทความ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประสบการณ์และความคิดเห็นต่อรูปแบบนักเรียนจากบุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครอง และนักเรียน
2. เพื่อวิเคราะห์สาเหตุความยากจนและความเหลื่อมล้ำของคนไทยจากรูปแบบนักเรียนในประเด็นความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์
3. เพื่อค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของคนไทยจากรูปแบบนักเรียนในประเด็นความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์

บททวนวรรณกรรม : แนวคิดความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์

“ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ (violence symbolique/ วิโวล็องส์ แซ็งโบลิค/ symbolic violence)” เป็นทฤษฎีที่ Bourdieu และ Passeron (1970) เสนอไว้ในหนังสือ La Reproduction. Éléments pour une théorie du système d’enseignement เพื่อชี้ว่าสถาบันการศึกษามีส่วนในการสร้างความเหลื่อมล้ำ และผลิตซ้ำความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือให้เกิดการรักษาและการสืบทอดอำนาจครอบงำสังคมให้แก่ชนชั้นครอบงำที่มีทุนมนุษย์เหนือกว่าชนชั้นทั่วไปด้วยการผลิตซ้ำทุนทางวัฒนธรรมและทุนสังคมให้แก่ทายาทของตน ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์แตกต่างจากการใช้อำนาจครอบงำของ Max Weber ได้แก่ 1) การครอบงำตามประเพณี (la domination traditionnelle) ที่สร้างความชอบธรรมให้แก่ขุนนางในสังคมยุโรปสมัยกลาง 2) การครอบงำด้วยอำนาจบารมี (la domination charismatique) ของบุคคลพิเศษเฉพาะ เช่น หัวหน้าและผู้นำ และ 3) การครอบงำด้วยอำนาจทางกฎหมาย (la domination légale-rationnelle) (Dortier, 2009)

และยังแตกต่างจากความรุนแรงอื่น ๆ ก่อนหน้าอย่างความรุนแรงทางกายภาพ (violence physique) ซึ่งเราสามารถรับรู้และสัมผัสได้ เช่น การอ้างสิทธิ์โดยรัฐในการผูกขาดการใช้ความรุนแรงอย่างถูกกฎหมายและการบีบบังคับทางเศรษฐกิจให้ชนชั้นกรรมกรที่พึ่งต้องดิ้นรนขายแรงงาน จนมีสถานะเป็นผู้ถูกครอบงำที่กลัวการถูกกดขี่และการตกเป็นเหยื่อ ผู้ถูกครอบงำในรูปแบบนี้จะไม่ยอมเชื่อฟังโดยง่าย และมีความคิดต่อต้านอยู่ตลอด (Encyclopædia Universalis, 2021) ตรงข้ามกลับความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ หรือ “ความรุนแรงที่อ่อนโยน (violence douce)” ซึ่งผู้ถูกครอบงำจะยอมจำนน (soumission) เชื่อฟังและรักดีด้วยใจ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีความไม่เท่าเทียมเกิดขึ้น ทั้งการเลือกปฏิบัติ การกำหนดกติกาเพื่อเอื้อ

ผลประโยชน์แก่บางกลุ่มคน รวมถึงการครอบงำทางความคิดและระเบียบแบบแผน แต่ผู้ถูกครอบงำก็ยังคงยอมรับและไม่รู้สึกถึงความผิดปกติ มันเป็นการครอบงำอย่างแยบคายโดยที่ผู้ถูกครอบงำไม่ทันรู้สึกตัว เพราะการครอบงำรูปแบบนี้จะแทรกซึมเข้าไปในวิถีชีวิตและความคิดของผู้คนในสังคม ได้แก่ เรื่องวิชาการ สุนทรียะและมารยาททางสังคม ผ่านการถ่ายทอดวัฒนธรรมวิชาการในโรงเรียนและการเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อสารมวลชน (presse télévisée) (Bourdieu, 1989, 1993, 1994)

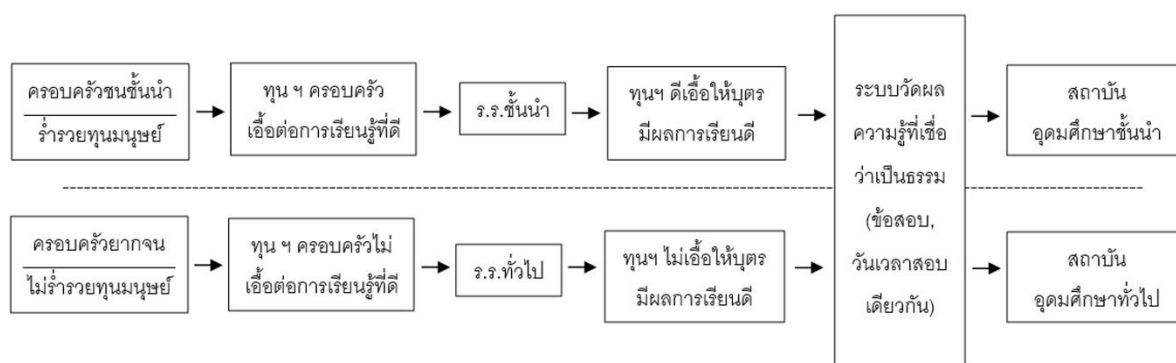
ตัวอย่างความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ในฝรั่งเศส แม้ว่าฝรั่งเศสจะมีคำขวัญแห่งชาติ “อิสรภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ (liberté, égalité, fraternité)” ทำให้การออกกฎหมายและนโยบายสาธารณะต่าง ๆ ต้องสอดคล้องกับคำขวัญแห่งชาตินี้ เช่นเดียวกับนโยบายด้านการศึกษาที่ให้เสรีภาพและการเข้าถึงการศึกษาอย่างเสรีและเท่าเทียม นอกจากนี้ โรงเรียนและสถาบันอุดมศึกษาฝรั่งเศสยังมีเพียงพอต่อความต้องการของประชาชน นักเรียนที่สอบผ่านมัธยมศึกษาปีที่ 6 (baccalauréat) สามารถเข้าศึกษาต่อได้ทุกที่ไม่เว้นแม้แต่ในคณะแพทย์ที่ใครใคร่เรียนต้องได้เรียน ที่สำคัญคือนโยบายการศึกษาแบบให้เปล่า (la gratuité) โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน [มีเฉพาะค่าลงทะเบียนซึ่งน้อยกว่าค่าเรียนในประเทศไทย] ซึ่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสมอบแก่ทุกคนที่พักอาศัยในแผ่นดินฝรั่งเศส โดยไม่แบ่งเชื้อชาติ ศาสนา เพศ สีผิว และฐานะทางสังคม ส่วนการควบคุมคุณภาพการศึกษา รัฐเชื่อว่าไม่ว่าจะเรียนที่ไหนในฝรั่งเศสก็ล้วนมีคุณภาพและมาตรฐานเดียวกัน ความน่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือการจัดสอบเพื่อวัดผลความรู้ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายด้วยข้อสอบชุดเดียวกัน ในวันและเวลาเดียวกันทั่วประเทศ นักเรียนที่สอบผ่านจึงสามารถศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ทั้งนี้ นักเรียนทั่วไปจะเลือกศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นระบบรับตรง แต่สำหรับนักเรียนที่มีผลการเรียนดี พวกเขาจะเลือกสอบแข่งขันเพื่อศึกษาต่อที่โรงเรียนชั้นสูง (grand école) ซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งที่นิยมมากในหมู่นักเรียนหัวกะทิฝรั่งเศส (ธนดล ภูธนะศิริ, 2556)

ในความปกติข้างต้นนี้ กลับมีความผิดปกติบางอย่างซ่อนอยู่คือความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ เพราะเด็กจากครอบครัวชนชั้นนำหรือชนชั้นกระฎุมพีขึ้นไปมีความได้เปรียบตั้งแต่ที่บ้าน เด็กเหล่านั้นถูกเลี้ยงดูในครอบครัวที่ผู้ปกครองมีทุนมนุษย์ที่ดีและพร้อมกว่า จึงมีโอกาสมากกว่าที่พวกเขาจะมีผลการเรียนที่ดีกว่าและเป็นธรรมดาที่จะสอบผ่านในสนามการสอบวัดผลแห่งชาติ รวมถึงสอบเข้าในสถาบันการศึกษาชั้นนำ ขณะที่เด็กจากครอบครัวทั่วไปจะต้องใช้ความพยายามมากกว่าเด็กจากครอบครัวชนชั้นนำ ดังนั้นในสนามสอบที่ชาวฝรั่งเศสเชื่อว่ามียุติธรรมระหว่างผู้สอบที่มีความแตกต่างด้านทุนเศรษฐกิจและทุนสังคม เพราะเป็นการตัดสินและคัดเลือกคนที่สติปัญญา แต่แท้จริงแล้วกลับเต็มไปด้วยความไม่เท่าเทียมในการแข่งขัน ซึ่งการสอบก็เป็นเพียงพิธีรับรองทุนวัฒนธรรมด้านความรู้ให้แก่บุตรหลานจากครอบครัวชนชั้นนำ (Bourdieu and Passeron, 1970; Bourdieu, 1989) อย่างไรก็ตาม ทั้งนักเรียนและผู้ปกครองชาวฝรั่งเศสต่างใฝ่ฝันที่จะได้เป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนชั้นสูง เพราะใบปริญญาจากโรงเรียนชั้นสูงคือความภาคภูมิใจของชีวิต อีกทั้งยังเป็นใบเบิกทางสู่ความสำเร็จด้านต่างๆ ในอนาคต วัฒนธรรมยกย่อง

ชนดล ภูษนะศิริ

คนเก่งของชาวฝรั่งเศสจึงยอมรับความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ แม้ว่าการสอบแข่งขันจะมีความเสียเปรียบซ่อนอยู่ เพราะเมื่อถึงวันที่พวกเขาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่ทางสังคมของชนชั้นนำ พวกเขาก็จะทำการผลิตซ้ำทุน (reproduction) เหล่านั้นต่อไปอีก

ภาพที่ 1 ผังเปรียบเทียบทุนมนุษย์ระหว่างผู้ปกครองต่างชนชั้นเพื่ออธิบายความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ (สรุปโดยผู้วิจัย)

ผู้วิจัยจึงนิยามความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ว่าเป็นความไม่เท่าเทียมกันที่สังคมยอมรับได้ เพราะสังคมเห็นพ้องต้องกันโดยไม่รู้ตัว หรืออาจเรียกว่าเป็นความไม่เท่าเทียมกันที่สังคมไม่ตระหนักรู้เกิดขึ้นเมื่อกลุ่มคนในสังคมไม่ทราบว่าตนกำลังถูกครอบงำหรือมีความไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้น เพราะทุกคนต่างยอมรับในกติกาว่ามีความยุติธรรมดีแล้ว แม้ความจริงจะไม่ยุติธรรม เช่น การเลือกปฏิบัติและการแบ่งชนชั้น หรือการแข่งขันที่มีอภิสิทธิ์ชนผูกขาดความได้เปรียบนั้นอยู่ รวมถึงการกำหนดกติกาและระเบียบแบบแผนทางสังคมซึ่งชนชั้นของตนคุ้นเคยให้เป็นมาตรฐานที่สังคมต้องปฏิบัติตาม อย่างไรก็ตาม “ความเหลื่อมล้ำ” และ “ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์” สองคำนี้มีความหมายใกล้เคียงกัน เพราะกล่าวถึงความไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นในสังคม แต่แตกต่างกันคือความเหลื่อมล้ำเป็นสิ่งผิดปกติที่สังคมรับรู้ รับทราบว่าควรแก้ไข จัดว่าเป็นความรุนแรงทางกายภาพที่เราสามารถมองเห็นและสัมผัสได้ ขณะที่ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์เป็นสิ่งผิดปกติที่เกิดขึ้นในสังคม แต่ทุกคนกลับมองว่าปกติ เพราะมองไม่เห็นความเสียเปรียบในการเข้าถึงโอกาสและการแข่งขัน อีกทั้งยังนิยมชมชอบในกติกาและระเบียบแบบแผนที่มีอำนาจกว่าสร้างไว้ จึงยอมรับและไม่เห็นว่าสิ่งผิดปกติเหล่านั้นสมควรได้รับการแก้ไข เช่นเดียวกับการถูกจำกัดสิทธิ์และโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาของเด็กนักเรียนไทยบางคน เพราะข้อจำกัดทางรายได้ของผู้ปกครอง จึงไม่มีเงินเพียงพอซื้อเครื่องแบบนักเรียนให้บุตรไปโรงเรียน

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์จากเครื่องแบบนักเรียน เพื่ออธิบายสาเหตุความยากจนและความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย แต่เพราะความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ไม่ใช่ความรุนแรงทางกายภาพ (violence physique) ที่เราสามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่าและมีลักษณะเป็น

รูปธรรม อย่างไรก็ตาม เราสามารถทำความเข้าใจความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ได้จากการศึกษาความคิดเห็นและพฤติกรรมที่ไม่สมเหตุสมผลของผู้คนในสังคม ผ่านการบอกเล่าโดยสัมภาษณ์บุคคลในกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงต่อเครื่องแบบนักเรียน ดังนี้ 1) บุคลากรทางการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนและครูจำนวนสามราย 2) ผู้ปกครองจำนวนเจ็ดราย และ 3) นักเรียนจำนวนสามราย รวมทั้งหมดสิบสามราย ว่าพวกเขามีความคิดเห็นอย่างไรต่อเครื่องแบบนักเรียน สนับสนุนหรือควรยกเลิก ที่ผ่านมามีพวกเขาเคยได้รับผลกระทบหรือเคยประสบปัญหาอะไร แล้วได้แก้ไขปัญหายังไง คำถามเพิ่มเติมสำหรับผู้ปกครองและนักเรียนว่ามีเครื่องแบบนักเรียนเพียงพอไหม เป็นชุดใหม่หรือชุดใช้แล้ว ได้เปลี่ยนชุดใหม่ทุกปีการศึกษาหรือไม่ การยกเลิกเครื่องแบบนักเรียนจะช่วยแบ่งเบาภาระด้านการเงินได้ไหม คำถามสำหรับนักเรียนว่าถ้าต้องแต่งชุดลาลองสุภาพมาโรงเรียน พวกเขาจะรู้สึกขาดความมั่นใจหรืออายเพื่อน ๆ หรือไม่ และอย่างไร

ทั้งนี้ ผู้เขียนได้กำหนดจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์เบื้องต้นกลุ่มละสามคน โดยเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีทุนเศรษฐกิจและฐานะสังคมที่แตกต่างกัน แต่เมื่อทำการเก็บข้อมูลตามกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ โดยเฉพาะการเก็บข้อมูลด้วยเทคนิคลูกบอลหิมะ (snow ball sampling technique) คือการให้ผู้ให้สัมภาษณ์แนะนำผู้ให้สัมภาษณ์รายอื่นต่อเป็นทอดๆ พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ปกครองหลายรายมีฐานะทางสังคมที่หลากหลายและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ ผู้เขียนจึงเพิ่มจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ปกครองเป็นจำนวนทั้งหมดเจ็ดราย ด้านระยะเวลาในการศึกษา คือเดือนกุมภาพันธ์ 2564 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2565 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการระบาดของเชื้อโควิด 19 ผู้วิจัยจึงแก้ปัญหาด้วยการสัมภาษณ์ผ่านโทรศัพท์และสื่อสังคมออนไลน์ และบางรายที่สัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว ส่วนการตรวจสอบข้อมูลเป็นวิธีแบบสามเส้า (methodological triangulation) ด้วยการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่ต่างกัน แต่ให้ผลเดียวกัน (สุภางศ์ จันทวานิช, 2551) เช่นการตรวจสอบสถานะทางการเงินของผู้ปกครองต่างชนชั้นต่อความสามารถในการซื้อเครื่องแบบนักเรียนให้บุตร เป็นต้น

ประสบการณ์และความคิดเห็นต่อเครื่องแบบนักเรียนจากบุคลากรโรงเรียน ผู้ปกครอง และนักเรียน

เพราะสิ่งผิดปกติกี่สังคมมองว่าเป็นปกติและความไม่เท่าเทียมกันที่สังคมยอมรับได้ เหล่านี้คือความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ เนื้อหาส่วนนี้จะเป็นการฉายภาพเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์จากเครื่องแบบนักเรียน เพื่ออธิบายสาเหตุความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยผ่านประสบการณ์และความคิดของผู้เกี่ยวข้องโดยตรงที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต่างกัน ได้แก่ บุคลากรโรงเรียน ผู้ปกครอง และนักเรียน ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง) ความคิดเห็นของครูและผู้บริหารโรงเรียน

อดีตรองผู้อำนวยการโรงเรียนชนบท เธอเคยเป็นครูสอนวิชาภาษาไทย ดนตรีและนาฏศิลป์ และยังเป็นรองผู้อำนวยการดูแลงานบริหารมากกว่าสี่สิบปี โรงเรียนของเธอเปิดสอนระดับประถมศึกษา เป็นโรงเรียนชนบทที่อยู่นอกตัวเมืองประมาณสามสิบกิโล ในอดีตมีนักเรียนสี่ร้อยถึงห้าร้อยคน แต่เพราะ การคมนาคมที่สะดวกขึ้น คนในหมู่บ้านที่พอมีฐานะดีจึงส่งบุตรหลานเข้าไปศึกษาต่อในตัวเมือง ทำให้ ปัจจุบันมีนักเรียนเหลืออยู่ประมาณสองร้อยห้าสิบคน ซึ่งเป็นเด็กนักเรียนจากครอบครัวฐานะปานกลาง รวมถึงเด็กเรียนดีแต่ผู้ปกครองมีฐานะยากจน

เรื่องชุดนักเรียน แต่ก่อนมีปัญหาเยอะ แต่เดี๋ยวนี้ดีขึ้นค่ะ เพราะทางราชการมีงบให้ แต่มันก็ ไม่พอ เราต้องหาทุนการศึกษาให้เด็กด้วย [ครอบคลุมค่าเครื่องแบบนักเรียน] ซึ่งมีทั้งทุนเด็กเรียนดี เด็กยากจนหรือเด็กที่พ่อแม่ไม่ได้ดูแลหรืออาจเสียชีวิตหมด เราจะดูแลเป็นพิเศษ เด็กหลายร้อย คนเราดูแลหมด ส่วนหนึ่งเพราะพวกเราค่อนข้างโชคดีหาผู้อุปถัมภ์โรงเรียนได้ บางคนเป็นศิษย์เก่า เป็นลูกศิษย์ที่มีหน้าที่การงานดี ๆ รับผิดชอบตัวเองได้แล้วก็มาช่วยกัน เรายังเป็นโรงเรียนแรก ๆ ที่จัดผ้าป่าการศึกษา หรืออย่างในหมู่บ้านมีผู้นำชุมชน มีกองทุนหมู่บ้าน เขาก็มีทุนให้เด็กประมาณ สามสิบลบาท มีการทำโครงการอาหารกลางวัน เด็กบางคนฐานะแย่มาก ๆ เราก็ให้เขาห่อกลับบ้าน... ชุดนักเรียนก็อยากให้มีต่อไป เพราะมันช่วยฝึกเรื่องระเบียบวินัย แต่อยากให้มีงบประมาณให้ มากขึ้นให้ครอบคลุมจริง ๆ เพราะน้ำเกษียณออกมาแล้ว ก็กลัวว่าครูปัจจุบันจะดูแลไม่ทั่วถึงค่ะ (อดีตรองผู้อำนวยการโรงเรียนชนบท, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 มีนาคม 2564)

ผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชน โรงเรียนของเขาตั้งอยู่ในเขตบางกะปิ เปิดสอนระดับปฐมวัยถึง ประถมศึกษา มีนักเรียนประมาณห้าร้อยคน นักเรียนมาจากครอบครัวฐานะปานกลาง ผู้ปกครองเชื่อมั่นใน คุณภาพการเรียนการสอนและค่าเทอมที่ไม่แพง รวมถึงสังคมเด็กนักเรียนที่ไม่เกเร

ควรมีชุดนักเรียน เพราะช่วยฝึกการเรียนรู้การเข้าสังคม ฝึกมารยาทให้นักเรียนรู้จักกาลเทศะ เพราะถ้าปล่อยอิสระ บางคนซื่อของแพง เพื่อนเห็นก็อยากใส่มาบ้าง หรือไม่ใส่จะใส่อะไรก็ได้ เช่น ไปงานศพ ฉันอยากใส่สีแดงก็คงไม่ได้ หรือเด็กบางคนอาจใส่ชุดนอนมาเรียนเพราะพ่อแม่ปลูก ฉันทมาจากเตี้ย คือเด็กเล็กยังไม่รู้ว่าอะไรควรไม่ควร การมีชุดนักเรียนจะช่วยฝึกช่วยสอนเขาอีก ทางหนึ่ง แต่ถ้าสังคมจะมีการปรับเปลี่ยนหรือยืดหยุ่นให้เด็กใส่ชุดลำลองมาเรียน ทางเราก็นิดี แต่ก็ต้องขึ้นอยู่กับข้อตกลงของสังคมด้วย โดยเฉพาะถ้ากระทรวงศึกษาธิการมีนโยบาย เราก็พร้อม จะปฏิบัติตามกฎ...(ผู้วิจัยได้สอบถามถึงเงินสนับสนุนจากรัฐบาล) รัฐมีงบช่วยในรูปของเงินอุดหนุนรายหัว ได้แก่ ค่าธรรมเนียมการเรียน ค่าหนังสือ ค่าจัดกิจกรรมและค่าชุดนักเรียนซึ่งมันไม่พอหรอก มันครอบคลุมไม่หมด เงินช่วยต่อหัวไม่เพียงพอต่อความเป็นจริง ทำให้บางครอบครัวอาจ

มีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย แต่สำหรับโรงเรียนของเราเป็นเอกชน เด็กที่มาเรียนก็ต้องพอมีเงินแล้วในระดับหนึ่งจึงมาเรียนที่นี่ (ผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 มีนาคม 2564)

อาจารย์สถาบันกวดวิชา แห่งหนึ่งในสมุทรสาคร เขาสอนวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ประจำสถาบันกวดวิชาระดับมัธยมศึกษาปีที่หนึ่งถึงหก เขาสอนหนังสือที่นี่มาหลายสิบปีจึงเข้าใจธรรมชาติของลูกศิษย์ว่ากำลังอยู่ในวัยต้องการค้นหาตนเอง บางคนพยายามสร้างความแตกต่างและความโดดเด่น แต่ลูกศิษย์ส่วนใหญ่ก็ไม่พุ่มเฟิยเฟิ่นฐานะอย่างที่เขาหลายคนกำลังเป็นกังวล เขาจึงสนับสนุนให้ยกเลิกเครื่องแบบนักเรียนและใส่ชุดลำลองสุภาพแทน แต่ควรอยู่ภายใต้ข้อตกลงพื้นฐานและกาลเทศะ

ผมเป็นครูสอนพิเศษครับ ปกตินักเรียนจะใส่ชุดไปรเวทมาเรียนกันอยู่แล้ว เด็กส่วนใหญ่กว่าแปดสิบถึงเก้าสิบเปอร์เซ็นต์ก็ใส่ชุดธรรมดา ไม่ได้ใส่ชุดเวอร์วังกันหรอกครับ ยกเว้นประมาณสิบถึงยี่สิบเปอร์เซ็นต์ ผมเคยเจอนักเรียนใส่รองเท้าคู่ละสี่หมื่นมาเรียน น่าจะของบาลอง (Balenciaga)...ผมเคยเจอนักเรียนใส่ชุดเดิมมาเรียนตลอด บางคนใส่เสื้อขาดเป็นรู ผมว่ามันแสดงความแตกต่างด้านฐานะอย่างชัดเจน นอกนั้น เคยเจอนักเรียนใส่กางเกงบ็อกเซอร์มาเรียนสองคน คือผมมองว่ามันไม่สุภาพและผิดกาลเทศะ แต่เด็กไม่ได้มองว่าเป็นเรื่องใหญ่ เขาไม่คิดว่ามันผิดอะไร เด็กวัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องการค้นหาตัวเอง อยากสร้างความแตกต่าง สร้างความโดดเด่นกว่าคนอื่น ขนาดชุดนักเรียนปกติยังมีคนใส่กระโปรงสั้น ๆ ใส่เสื้อที่รัดหลาย ๆ กลีบ หรือปักชื่อปลอมยาว ๆ ให้โดดเด่น เด็กวัยรุ่นสมัยนี้ความคิดพัฒนาไปมากเลยครับ แต่ก็ไม่ใช่ทุกคนจะมีวุฒิภาวะพอ ส่วนตัวผมสนับสนุนการยกเลิกชุดนักเรียนครับ ให้ใส่ชุดไปรเวทมาเรียน แต่ควรมีกฎระเบียบควบคุม ชุดไม่โป้ ชุดต้องไม่ผิดกาลเทศะมากเกินไป (อาจารย์สถาบันกวดวิชา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 มีนาคม 2564)

กลุ่มที่สอง) ความคิดเห็นของผู้ปกครอง

คุณพ่อมัธยัสถ์ เขาเป็นทนายทระกูลเศรษฐีเก่า เขาและภรรยามีนิสัยไม่ฟุ้งเฟ้อ จึงสอนให้บุตรสาวมีนิสัยประหยัดและใช้ชีวิตง่าย ๆ เขาได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเครื่องแบบนักเรียนว่า

ชุดนักเรียนมีทั้งเกรดธรรมดาและเกรดดี...อย่างเสื้อตัวหนึ่งถ้าเย็บดี ๆ ใช้ได้สามถึงห้าปีเลย แต่ก็ต้องดูด้วยว่าเด็กตัวใหญ่ขึ้นไหม สูงขึ้นไหม อย่างกระโปรงก็เลาะไปสองรอบ จนเลาะต่อไม่ได้แล้วถึงต้องซื้อใหม่ ชุดที่ใส่ตอนนี้มีชุดนักเรียนสามชุด ชุดพละหนึ่งชุด ชุดหนึ่งก็เป็นพันแล้ว ถ้าใส่ชุดลองนำไปเรียนแทนชุดนักเรียน มันง่ายกว่านะ ประหยัดด้วย น้อง (ชื่อบุตรสาว) ก็อยากใส่ไปเรียนด้วย เห็นเคยพูดอยู่บ่อย ๆ แต่เกรงว่ามันจะมีการแบ่งชนชั้นระหว่างเด็กว่าคนนั้นจนคนนั้นรวยอย่าง (ชื่อโรงเรียนประถม) ยิ่งเป็นหนักเลย แต่ผู้ปกครองก็แข่งขันกันแล้ว ถึงขั้นตบตีแย่งข้อสอบ

ชนล ภูษนะศิริ

กันจนแทบจะเรียนแทนลูก คือปัญหาบางที่มันไม่ได้มาจากเด็ก แต่มาจากผู้ปกครองที่ทำให้ลูกมีนิสัยไม่ดีตามไปด้วย (คุณพ่อมัธยัสต์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 มีนาคม 2564)

พนักงานส่งของ เขาทำงานเป็นพนักงานส่งของที่โรงงานแห่งหนึ่งในภาคอีสาน เขาเป็นคุณพ่อเลี้ยงเดี่ยวมีบุตรสองคน บุตรชายคนโตทำงานแล้ว ส่วนบุตรสาวคนเล็กกำลังศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่หกที่โรงเรียนใกล้บ้านแห่งหนึ่ง ปีการศึกษาหน้า เขาตั้งใจให้บุตรสาวย้ายมาเรียนระดับมัธยมต้นที่โรงเรียนวัดในตัวเมือง เขาฝึกให้บุตรสาวรู้จักดูแลตนเอง เช่น หุงข้าว ทำอาหารและซักผ้าเอง เพราะเขาต้องทำงานไม่มีเวลามาก “ลูกเรียนโรงเรียนหลวง ค่าเทอมไม่ได้เสียครับ แต่เราจ่ายค่าของค่าเสื้อผ้าเอง ปีหนึ่งก็หลายพัน ส่วนเงินที่หลวงช่วยปีละสามร้อยกว่าบาท มันไม่พอหรอกครับ...ถ้าจะยกเลิกชุดนักเรียนให้ใส่ชุดธรรมดาที่ดีนะครับ (ยิ้มอย่างมีความหวัง) จะได้ประหยัดค่าใช้จ่าย แต่มันจะมีจริงหรือครับ” (พนักงานส่งของ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 มีนาคม 2564)

คุณแม่ห้อง Gifted เธอมีบุตรชายคนเดียว ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ระดับมัธยมศึกษาปีที่สองห้อง Gifted ซึ่งเป็นห้องเรียนพิเศษสำหรับนักเรียนที่มีผลการเรียนดีเยี่ยมสายวิทย์คณิต ที่โรงเรียนเก่าแก่ที่มีชื่อเสียงระดับประเทศแห่งหนึ่ง และยังสอบติดค่าย สอวน. เธอเชื่อว่าเพราะเธอทุ่มเททั้งเงินและเวลาพาบุตรชายไปเรียนพิเศษทุกเสาร์อาทิตย์ อีกทั้งครูจากโรงเรียนระดับประถมศึกษายังแนะนำให้บุตรได้เรียนพิเศษตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่หนึ่ง เพราะเห็นแว่ในการทำข้อสอบ จึงทำให้บุตรสอบติดที่โรงเรียนแห่งนี้

ชอบให้มีชุดนักเรียนมากกว่า เพราะคิดว่าถ้าเป็นชุดลำลองจะเป็นการสิ้นเปลือง เราไม่รู้วาระดับไหนคือสุภาพไม่สุภาพ ผู้ปกครองอาจมองว่าสุภาพ แต่ครูอาจมองว่าไม่สุภาพก็ได้ เพราะอะไรที่มันไม่ใช่แบบฟอร์ม มุมมองมันก็ต่างกัน ขนาดชุดนักเรียนสั้นยาวยังมีปัญหาเลย ยิ่งถ้าเราใส่ชุดเดิม ๆ ก็อาจเป็นขีปนาวุธของคนอื่นได้ เคยมีเด็กผู้หญิงคนหนึ่งนิทาแม่เพื่อนว่าแต่งชุดเดิม ๆ กระเป๋าใบเดิม รองเท้าคู่เดิมตลอด ไม่รู้จักเปลี่ยน เราได้ฟังยังคิดว่าเด็กว่าเราหรือเปล่า คือแต่ก่อนเราทำงาน ต้องออกสังคมก็ซื้อโน่นซื้อนี่ตลอด แต่วันนี้ทุกอย่างอิมตัว ไม่ต้องทำงานออกสังคมแล้วไม่มีความจำเป็นต้องแต่งตัว แต่ลูกของเราต้องไปเจอเพื่อนเจอสังคม ถ้าไปชุดเดิม ๆ ก็กลัวจะมีปัญหา ยิ่งเด็กอยู่ในวัยแฟชั่นมีโอกาสนะเปลี่ยนได้ ขนาดลูกเป็นผู้ชายยังขอซื้อชุดคอสเพลย์เลยอยากให้ลูกใส่ชุดนักเรียนเพราะประหยัด ถ้าเด็กไม่โต ใส่สามปีก็ไม่ต้องเปลี่ยนชุดใส่เหมือนเดิมก็ไม่มีใครรู้ แต่ถ้าเป็นชุดลำลองให้ใส่เหมือนเดิมไม่ได้ ใครเขาจะใส่ชุดเดิม ๆ สามปีเดียวโดนเพื่อนล้อ ...แต่จริง ๆ เป็นคนชอบซื้อเสื้อผ้าให้ลูกด้วย ทั้งที่หลัก ๆ ลูกก็ได้ใส่แค่ชุดนักเรียนแล้วลูกก็เป็นคนง่าย ๆ อะไรก็ได้ แต่คนเป็นแม่ก็อยากให้ลูกแต่งตัวดี ๆ ไปดูตู้เสื้อผ้าสิ เสื้อผ้าเยอะเต็มตู้เลย หลายตัวก็ยังไม่ใส่ (คุณแม่ห้อง Gifted, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 มีนาคม 2564)

พยาบาลเอกชน เธอเป็นพยาบาลประจำโรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดนครปฐม “ควรมีเครื่องแบบนักเรียน เพราะชุดลาลองหลังจากใส่เสร็จก็ต้องซักเหมือนกัน และยังเป็นการสิ้นเปลือง ค่าใช้จ่ายมากกว่าเดิม เพราะอยากให้ลูกใส่เสื้อผ้าดี ดูโก้ ใส่แล้วไม่เป็นที่เหยียดหยามของคนอื่น เลยต้องหาเสื้อผ้าใหม่ ๆ มาให้ลูก ให้ดูทันสมัยทันสมัย ทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 มีนาคม 2564)

คุณแม่นายหน้าที่ดิน สามีมของเธอเป็นช่างทอง เปิดบ้านรับงานจิวเวลรี่ต่าง ๆ ส่วนเธอเป็นนายหน้าที่ดิน แต่เพราะเศรษฐกิจที่ชะลอตัวและโรคระบาดต่อเนื่องหลายปี เธอจำเป็นต้องใช้จ่ายอย่างประหยัด เธอมีบุตรชายสองคน คนโตรับผิดชอบตนเองได้แล้ว ส่วนคนเล็กกำลังศึกษาอยู่ในระดับ ปวช. ที่โรงเรียนเครือข่ายคริสตจักรแห่งหนึ่งในภาคอีสาน

ไม่ควรยกเลิกชุดนักเรียนค่ะ เพราะชุดนักเรียนมันดูเรียบร้อย น่ารัก ถ้าไม่ใส่ชุดนักเรียนมันจะดูเป็นเด็กก๊วย และค่าใช้จ่ายที่ไม่ใช่ชุดนักเรียนมันจะโอเวอร์มาก เพราะแต่ละคนมีแฟชั่นของตัวเอง ทำให้มันยุ่งวุ่นวาย ลำพังแค่วันเสาร์อาทิตย์ เราก็ไม่ไหวจะสรรหาเสื้อผ้ากางเกงให้ใส่ เวลาเขาไปเดินห้าง เพื่อนคนโน้นใส่แบบนั้น เพื่อนคนนี้ใส่แบบนี้ กระเป๋าแบบนั้นแบบนี้ ไหนจะนาฬิกาข้อมืออีก โอ้โฮ! มันจะเยอะขึ้นค่ะ แม้แต่รองเท้าแตะหรือผ้าใบก็ต้องเป็นแฟชั่นอีก จากประสบการณ์ห้าวันที่ลูกไปโรงเรียน ส่วนอีกสองวันลูกไม่ได้ออกข้างนอก นานถึงจะออก มันก็ไม่เปลืองชุด คือ ใส่ยังไ้ก็ได้ อย่างถ้าสองสัปดาห์ใส่ชุดนั้นไปแล้ว ให้เด็กมาใส่เสื้อผ้าซ้ำจะยากนะ เด็กจะเริ่มเครียดหลายวันก่อนก็ใส่ไปแล้ว วันนี้จะมาใส่อีกแล้ว อย่างตอนเรียนโรงเรียนประถม เด็กยังไม่ค่อยรู้เรื่อง แต่พอมีโทรศัพท์มือถือก็เริ่มมีปัญหา เพราะแฟชั่นมันมากับโทรศัพท์ แล้วเด็กก็สั่งออนไลน์ได้ (ผู้วิจัยได้สอบถามถึงเงินสนับสนุนจากรัฐบาล) โรงเรียนมีเงินช่วยเหลือให้จริง แต่แค่ซื้อชุดนักเรียนหนึ่งชุดมันยังไม่พอเลย ผู้ปกครองก็ไม่มีเวลาที่จะมาซักเสื้อผ้าทุกวัน ปีหนึ่งก็ต้องจ่ายค่าชุดประมาณสี่พัน ไม่เกินห้าพันบาท แต่ถ้าเป็นชุดลาลองมันยังไม่พอ เพราะมันต้องเปลี่ยนบ่อยมาก บางทีห้างลดราคา เพื่อนเขาก็จะชวนกันไปซื้ออีก อย่างกระเป๋าถ้าไปเห็นคนอื่นถือแล้วเผลอ ผู้ปกครองก็ต้องเดือดร้อนอีกแล้ว ทุกวันนี้ใช้กระเป๋าของโรงเรียน เลยไม่เดือดร้อน ...แล้วถ้าลูกเราไปไหน ถ้าเป็นชุดนักเรียน ก็ยังเป็นสิ่งที่สังเกตว่าป้านี้ทำไมยังไม่กลับบ้าน นี่คือข้อดีของชุดนักเรียน (คุณแม่นายหน้าที่ดิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 มีนาคม 2564)

พี่พนักงานห้าง เธอทำงานเป็นพนักงานแนะนำสินค้าที่ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่แห่งหนึ่ง เธอมีบุตรสองคน บุตรชายคนเล็กของเธอมีผลการเรียนดีตั้งแต่เด็ก ปัจจุบันเขาเป็นนักศึกษาปีที่หนึ่งที่วิทยาลัยกีฬาแห่งหนึ่งในภาคกลาง

ชุดนักเรียนใส่แล้วดูเป็นระเบียบ แต่ก็มีค่าใช้จ่ายเยอะ ก่อนเปิดเทอม มันกระทบค่าใช้จ่ายอยู่แล้วค่ะ ค่าชุดปีหนึ่งก็สี่ถึงห้าพัน อย่างมีทองก็เอาไปจำหน่าย ขอยืมจากแม่ จากญาติพี่น้องบ้าง

ธนดล ภูวนะศิริ

เราเป็นแม่ต้องหมุนเงินให้ได้ เพื่อลูก...แต่ถ้าจะให้แต่งชุดธรรมดาไปเรียน ก็ดีนะคะ ลูกเป็นเด็กผู้ชาย เขาง่าย ๆ ไม่คิดมากเรื่องแต่งตัว แต่ควรเป็นชุดสุภาพจริง ๆ จะได้ประหยัดเงินด้วย แล้วยังเอาเงินไปทำอย่างอื่นได้อีก (พีพังก์งานห้าง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 เมษายน 2564)

คุณแม่เลี้ยงเดี่ยว เธอทำงานที่ห้างสรรพสินค้าแห่งเดียวกับพีพังก์งานห้าง แต่เธอมีอายุงานมากกว่า เพราะทำงานมานานกว่าสิบหกปี เธอมีบุตรสาวสองคน คนโตกำลังขึ้นมัธยมศึกษาปีที่สอง ส่วนคนเล็กกำลังเรียนอยู่ระดับชั้นอนุบาลที่โรงเรียนวัดใกล้บ้านและปีหน้าจะขึ้นชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่ง

...ก่อนเปิดเทอมจะมีปัญหาเรื่องเงิน เราก็แก้ปัญหา เช่น มีทองก็เอาทองไปจำนำ มีของมีค่าอะไรที่พอจำนำได้ก็เอาไปจำนำ ถ้าไม่มีก็หยิบยืมคนโน้นคนนี้ แล้วก็อาศัยญาติ ๆ ยืมมาก่อน คือรัฐเขาก็มีเงินช่วย ถ้าเป็นอนุบาลก็สามร้อยบาท มัธยมก็เพิ่มขึ้นประมาณสี่ร้อยบาท แน่่อนว่ามันไม่พอหรอกคะ (คุณแม่เลี้ยงเดี่ยว, 2564, อ้างถึงใน ธนดล ภูวนะศิริ, 2564, หน้า 18) ...ถ้าต่อไปจะให้แต่งไปโรงเรียน ก็ไม่เห็นด้วยนะคะ จริงอยู่ที่เราต้องเสียค่าชุด แต่มันคือความเป็นอันหนึ่งอันเดียว เด็กจะได้ไม่ฟุ้งเฟ้อ อ้าว ! นั่นชุดเธอเท่านั้น ชุดฉันเท่านั้น มันจะเหลื่อมล้ำกัน จริงอยู่เรามีสิทธิเลือก แต่อยากให้ลูกอยู่ในกฎระเบียบมากกว่า (แล้วลูกคุณแม่เป็นเด็กฟุ้งเฟ้อ ไม่มีระเบียบวินัยหรือครับ) ...ไม่ ๆ เขาเป็นคนที่ประหยัดมาก เขาเป็นของเขาเอง คุณแม่ไม่ได้สอนเลย เช่นไปโรงเรียน เราให้เขาวนละหกสิบบาท ค่ารถไปกลับสิบหกบาท อาหารก็มีที่โรงเรียนอยู่แล้ว ส่วนตอนเช้าก็แล้วแต่เขา กลับบ้านมาเขาก็คืนแม่วันละสิบถึงสิบห้าบาท แล้วเขายังเจียดเงินเก็บวันละสิบกว่าบาท คือเราให้เขามันก็น้อยอยู่แล้ว ถ้าเขาไปชื้อนอกเหนือจากนั้นก็ไม่ได้พอหรอก เราเป็น single mom เราพยายามเลี้ยงให้เขาช่วยเหลือตัวเองจะไปตามกระแสสังคมมากไม่ได้ ...ตอนนี้อายุของเขายังทำงานไม่ได้ ถ้าอายุถึงสิบห้าปี ก็อยากฝากให้เขามาช่วยเก็บงานที่ห้างเป็นรายได้ ตอนนี้ให้ช่วยทำงานบ้าน ช่วยดูแลน้องไปก่อน (คุณแม่เลี้ยงเดี่ยว, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 เมษายน 2564)

กลุ่มที่สาม) ความคิดเห็นของนักเรียน

นักเรียนหญิงโรงเรียนวัง เธอกำลังศึกษาอยู่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ห้า ที่โรงเรียนวังแห่งหนึ่ง เธอมีผลการเรียนดีเป็นที่น่าพอใจ เธอมีความเห็นต่อรูปแบบนักเรียนว่า

รูปแบบนักเรียนถือเป็นกฎอย่างหนึ่งที่ฝึกให้นักเรียนปฏิบัติตามกรอบและระเบียบที่โรงเรียนวางไว้ จึงควรให้มีรูปแบบนักเรียนต่อไป แต่ควรยืดหยุ่นกฎระเบียบได้ตามความเหมาะสม เพราะจากข่าวที่พบ โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้กฎเหล่านี้มากดดันผู้เรียน ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างโรงเรียนและผู้เรียน ทั้งที่เรื่องเหล่านี้ก็เป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยเท่านั้น โรงเรียนกระทรวง หรือหน่วยงานทางการศึกษาควรให้ความสำคัญเรื่องการพัฒนาคุณภาพบุคลากรทาง

การศึกษามากกว่าเรื่องรูปแบบ เพราะถ้าบุคลากรมีคุณภาพก็จะส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณภาพด้วย (นักเรียนหญิงโรงเรียนวัง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 มีนาคม 2564)

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้สอบถามว่าถ้าต้องแต่งชุดลาลองมาเรียนจะรู้สึกอายหรือขาดความมั่นใจหรือไม่ เธอตอบว่า “ไม่รู้สึกขาดความมั่นใจ”

นักเรียนหญิงประถมหก เธอเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่หก ที่โรงเรียนใกล้บ้านแห่งหนึ่งแถวชานเมืองในจังหวัดนครราชสีมา เธอเป็นเด็กขยัน ถูกฝึกให้ดูแลตนเองและรับผิดชอบงานบ้านตั้งแต่เด็ก เช่น หุงข้าว ทำกับข้าว ซักผ้า รีดผ้า และงานบ้านอื่น ๆ ทุกเสาร์อาทิตย์และวันหยุด เธอจะเข้ามารับจ้างขายของที่ร้านค้าแห่งหนึ่งในตัวเมือง ส่วนชุดที่เธอใส่ทำงานเป็นชุดลาลองหรือในภาษาที่เด็ก ๆ เข้าใจ คือ “ชุดไปเที่ยว” เช่น บางวันเธอใส่เสื้อยืดสีขาวตัวใหญ่กว่าตัว บางวันเป็นเสื้อขนาดพอดีตัว ส่วนกางเกงก็เป็นกางเกงกีฬาขายาวบ้าง กางเกงยีนส์บ้าง เธอได้อธิบายถึงชุดและสังคมในโรงเรียนของเธอว่า “มีชุดนักเรียนสองชุด เนตรนารีหนึ่งชุด พลະหนึ่งชุดและชุดธรรมดาทุกวันศุกร์หนึ่งชุดค่ะ ไม่ได้เปลี่ยนชุดทุกปี สองปีเปลี่ยนทีละ ถ้าให้เลือกใส่ชุดไปโรงเรียนจะชอบชุดใส่ไปเที่ยวมากกว่า ที่โรงเรียนไม่มีใครแข่งกันแต่งตัว ทุกคนก็ธรรมดาเนอะคะ” (นักเรียนหญิงประถมหก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 27 มีนาคม 2564) อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ถามซ้ำอีกครั้งว่าถ้าเพื่อนบางคนแต่งตัวดีกว่า สวยกว่า เธอจะอายเพื่อนหรืออยากแต่งบ้านใหม่ เธอเอียงคอและตอบด้วยสีหน้ากังวลครุ่นคิดว่า “ไม่เนอะคะ”

นักเรียนชายมัธยมศึกษาปีที่สอง เขากำลังที่โรงเรียนชายล้วนชื่อดังแห่งหนึ่งของประเทศ เขาให้ความเห็นเกี่ยวกับเครื่องแบบนักเรียนว่า “ยกเลิกก็ได้หรือมีต่อก็ได้ ไม่ได้สนใจเรื่องเครื่องแต่งกายอยู่แล้ว” และรู้สึกเฉย คือไม่อาย ไม่ขาดความมั่นใจ ถ้าต้องใส่ชุดลาลองแบบสุภาพมาเรียน “ไม่อาย เพราะไม่มีเหตุผลต้องอาย” (นักเรียนชายมัธยมศึกษาปีที่สอง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 มีนาคม 2564)

ผลการวิจัย/ ข้อค้นพบ

1. **สนับสนุนหรือควรยกเลิกเครื่องแบบนักเรียน** พบว่าครูและผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสนับสนุนให้มีเครื่องแบบนักเรียนต่อไป เพราะเครื่องแบบนักเรียนช่วยฝึกระเบียบวินัย การเข้าสังคมและมารยาทให้นักเรียนรู้จักกาลเทศะ รู้ว่าสิ่งใดควรไม่ควร ขณะที่อาจารย์กวดวิชารายหนึ่งเพราะเขาได้คลุกคลีกับนักเรียนที่แต่งชุดลาลองอยู่เป็นประจำ กลับมีความเห็นว่าควรยกเลิกเครื่องแบบนักเรียน แล้วอนุญาตให้แต่งชุดลาลองสุภาพแทน เพราะมีเพียงนักเรียนส่วนน้อยที่จะแต่งตัวด้วยชุดราคาแพง ขณะที่นักเรียนส่วนใหญ่จะแต่งตัวด้วยชุดธรรมดา บางคนใส่เสื้อผ้าซ้ำ บางคนเสื้อขาดเป็นรู แต่พวกเขาก็ยังใส่มาเรียนเป็นประจำ อาจารย์ท่านนี้เชื่อว่าเด็กส่วนใหญ่มีวุฒิภาวะ รู้จักประมาณตนเอง แต่อาจมีบ้างที่เด็กบางคนชอบแต่งตัวประหลาด สร้างความโดดเด่นให้เป็นที่สนใจ แต่นั่นเป็นธรรมชาติตามช่วงวัยของเด็กที่ต้องการค้นหาตนเอง

ชนล ภูษนะศิริ

ด้านความคิดเห็นของกลุ่มผู้ปกครอง พบว่าผู้ปกครองกลุ่มหนึ่งเห็นด้วยว่าควรยกเลิกเครื่องแบบนักเรียน เพราะช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย ได้แก่ คุณพ่อมัธยัสถ์ พนักงานส่งของและพนักงานห้าง ขณะที่ผู้ปกครองอีกกลุ่ม ได้แก่ คุณแม่ห้อง Gifted พยาบาลเอกชน คุณแม่นายหน้าที่ดิน คุณแม่เลี้ยงเดี่ยวกลับเห็นว่าควรให้มีเครื่องแบบนักเรียนต่อไป เพราะเครื่องแบบนักเรียนช่วยประหยัด ฝึกระเบียบวินัย สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียว เป็นชุดที่ดูสุภาพเรียบร้อย น่ารัก ไม่เก๋ย อีกทั้งยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำที่อาจมีการแข่งขันอวดรวย อวดแต่งตัวระหว่างเด็กนักเรียน เช่นเดียวกับกรณีนักเรียนหญิงโรงเรียนวังที่มีความเห็นว่าควรให้มีเครื่องแบบนักเรียนต่อไป เพราะฝึกให้นักเรียนปฏิบัติตามกฎระเบียบ แต่โรงเรียนควรยืดหยุ่นกฎระเบียบตามความเหมาะสมมากกว่าการกดดันและสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในโรงเรียนที่สำคัญควรมุ่งพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนให้มากกว่านี้ ตรงข้ามนักเรียนหญิงประถมคนหนึ่งที่ยากให้มีการใส่ชุดลำลองไปเรียน เพราะที่โรงเรียนไม่มีใครสนใจแข่งขันแต่งตัวและทุกคนก็ใช้ชีวิตปกติตามประสาเด็กทั่วไป ยิ่งถ้าเป็นเด็กนักเรียนชาย เขาไม่เคียดร้อนเรื่องการแต่งกาย จะมีหรือไม่มีเครื่องแบบนักเรียนก็ได้

2. ประสบการณ์ขาดแคลนเครื่องแบบนักเรียนและการแก้ไขปัญหา พบว่าครูและผู้บริหารในบางโรงเรียนได้แก้ไขปัญหาด้านเครื่องแบบนักเรียนด้วยการขอรับบริจาคในรูปของทุนการศึกษาทั้งจากศิษย์เก่า บุคคลทั่วไป ผู้นำชุมชนและจากกองทุนหมู่บ้าน ขณะที่กลุ่มผู้ปกครองที่มีรายได้น้อย พวกเขาต้องนำสิ่งของมีค่าไปจำนำหรือขอยืมเงินจากญาติพี่น้องและคนรู้จักเพื่อนำเงินไปซื้อเครื่องแบบนักเรียนให้บุตร “ก่อนเปิดเทอม มันกระทบค่าใช้จ่ายอยู่แล้วคะ ค่าชุดปีหนึ่งก็สี่ถึงห้าพัน อย่างมีทองก็เอาไปจำนำขอยืมจากแม่ จากญาติพี่น้องบ้าง เราเป็นแม่ต้องหมุนเงินให้ได้” (พี่พนักงานห้าง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 เมษายน 2564)

3. เงินอุดหนุนรายหัวจากภาครัฐที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายจริงของชุดนักเรียน พบว่าทั้งอดีตรองผู้อำนวยการโรงเรียนชนบท ผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชน พนักงานส่งของ คุณแม่นายหน้าที่ดิน คุณแม่เลี้ยงเดี่ยว ต่างให้ความเห็นตรงกันว่าเงินสนับสนุนรายหัวจากรัฐบาลสำหรับค่าเครื่องแบบนักเรียน เป็นเงินช่วยเพียงเล็กน้อยไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายจริง ที่เฉลี่ยชุดละหนึ่งพันบาทซึ่งอาจเพิ่มขึ้นหรือลดลงตามระดับชั้นเรียนและขนาดตัวของนักเรียน อีกทั้งในแง่ของการใช้งานจริง ก็ยังจำเป็นต้องใช้ชุดหลากหลายตามกิจกรรมเรียนของเด็ก เช่น เครื่องแบบนักเรียน ชุดลูกเสือและเนตรนารี ชุดพลและชุดธรรมะ เป็นต้น จึงจะเพียงพอต่อการสวมใส่ตลอดทั้งห้าวันที่บุตรไปโรงเรียน “โรงเรียนมีเงินช่วยให้จริงแต่แค่ซื้อชุดนักเรียนหนึ่งชุดมันยังไม่พอเลย ผู้ปกครองก็ไม่มีเวลาที่จะมาซักเสื้อผ้าทุกวัน ปีหนึ่งก็ต้องจ่ายค่าชุดประมาณสี่พันไม่เกินห้าพันบาท” (คุณแม่นายหน้าที่ดิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 มีนาคม 2564)

4. ความเชื่อเรื่องข้อดีและความจำเป็นของเครื่องแบบนักเรียน พบว่าครูและผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่เชื่อว่าเครื่องแบบนักเรียนช่วยฝึกระเบียบวินัย ฝึกมารยาทสังคม สอนให้นักเรียนรู้จักกาลเทศะ ขณะที่ผู้ปกครองก็มีความเชื่อว่าเครื่องแบบนักเรียนช่วยประหยัด ฝึกความสามัคคีและความเป็น

อันหนึ่งอันเดียว “ควรมีชุดนักเรียน เพราะช่วยฝึกการเรียนรู้การเข้าสังคม ฝึกมารยาทให้นักเรียนรู้จักกาลเทศะ เพราะถ้าปล่อยอิสระ บางคนซื้อของแพง เพื่อนเห็นก็อยากใส่มาบ้าง หรือไม่ใช่จะใส่อะไรก็ได้” (ผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 มีนาคม 2564)

ชนิด ภูษะศิริ

ตารางที่ 1 ความคิดเห็นและประสบการณ์ต่อเครื่องแบบนักเรียนจากบุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครอง และนักเรียน

กลุ่มบุคคลต่างๆ	ความคิดเห็นต่อเครื่องแบบนักเรียน			ประสบการณ์ต่อเครื่องแบบนักเรียน		
	ควรมี	ควรยกเลิก	เหตุผล	ไม่ขาดแคลน	ขาดแคลน	การแก้ปัญหา/ *หมายเหตุ
1) บุคลากรทางการศึกษา						
- อดีตรองผู้อำนวยการโรงเรียนชนบท	✓		ช่วยฝึกระเบียบวินัย		✓	ขอทุนและรับบริจาค
- ผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชน	✓		ฝึกมารยาทสังคมและกาลเทศะ	✓		*ครอบครัวนักเรียนพอมีฐานะ
- อาจารย์สถาบันกวดวิชา		✓	สนับสนุนให้แต่งชุดสุภาพ	✓	✓	*นักเรียนแต่งตัวตามฐานะ
2) ผู้ปกครอง						
- คุณพ่อมัธยม		✓	ชุดนอกดูง่าย ประหยัดเงิน	✓		*ฐานะดี แต่ต้องการสอนบุตร
- พนักงานส่งของ		✓	ชุดนอกประหยัดค่าใช้จ่าย		✓	ทำงานให้มากขึ้นกว่าเดิม
- คุณแม่ห้อง Gifted	✓		ชุดนร.ประหยัดเงิน ชุดอื่นใส่ซ้ำกลัวโดนล้อ	✓		*นิยมซื้อชุดนอกให้บุตรจนเต็มตู้เสื้อผ้า
- พยาบาลเอกชน	✓		ชุดนร. ช่วยประหยัดเงิน	✓		-
- คุณแม่นายหน้าที่ดิน	✓		ชุดนร. ประหยัด ดูเรียบร้อย น่ารัก ไม่เก๋		✓	รายได้ลดลง ต้องใช้จ่ายประหยัด
- พนักงานห้าง		✓	ประหยัด แต่ควรเป็นชุดสุภาพ		✓	นำของไปจำหน่าย ยืมคนรอบข้าง
- คุณแม่เลี้ยงเดี่ยว	✓		ฝึกความสามัคคี ไม่ฟุ้งเฟ้อ		✓	นำของไปจำหน่าย ยืมคนรอบข้าง
3) นักเรียน						
- นักเรียนหญิงโรงเรียนวัง	✓		ฝึกระเบียบวินัย	✓		*ควรยืดหยุ่นกฎ เน้นพัฒนาคุณภาพครู
- นักเรียนหญิงประถมหก		✓	ความชอบส่วนตัว เพื่อนไม่อวดรวย		✓	ทำงานรับจ้างในวันหยุด
- นักเรียนชายมัธยมศึกษาปีที่สอง	-	-	ยกเลิกหรือไม่ยกเลิกก็ได้	✓		-

หมายเหตุ: สรุปลจากผลการวิจัยและข้อค้นพบที่ 1-4

5. ไม่ไว้วางใจบุตรและกลัวการเปลี่ยนแปลง พบว่ากลุ่มผู้ปกครองที่สนับสนุนรูปแบบนักเรียนกังวลว่าการอนุญาตให้แต่งกายอิสระไปโรงเรียนจะเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนฟุ้งเฟ้อ และอาจต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากกว่าเดิม ได้แก่ คุณแม่นายหน้าที่ดิน คุณแม่ห้อง Gifted พยาบาลเอกชน โดยเฉพาะคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว ซึ่งบุตรของเธอเป็นคนมัธยัสถ์และมีความรับผิดชอบสูง

“...ถ้าต่อไปจะให้แต่งไปโรงเรียน ก็ไม่เห็นด้วยนะคะ จริงอยู่ที่เราต้องเสียค่าชุด แต่มันคือความเป็นอันหนึ่งอันเดียว เด็กจะได้ไม่ฟุ้งเฟ้อ...(ผู้วิจัย: แล้วลูกคุณแม่เป็นเด็กฟุ้งเฟ้อหรือครับ)...ไม่ ๗ เขาเป็นคนที่ประหยัดมาก เขาเป็นของเขาเอง คุณแม่ไม่ได้สอนเลย เช่น ไปโรงเรียน เราให้เขาวันละหกลีบบาท ค่ารถไปกลับสิบหกบาท...กลับบ้านมาเขาก็คืนแม่วันละสิบถึงสิบห้าบาท แล้วเขายังเจียดเงินเก็บวันละสิบกว่าบาทคือเราให้เขามั่นก้น้อยอยู่แล้ว” (คุณแม่เลี้ยงเดี่ยว, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 เมษายน 2564)

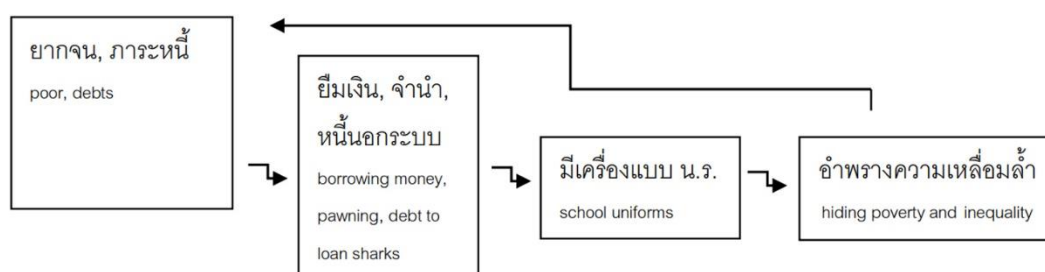
6. กังวลบุตรจะไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม ถ้าอนุญาตให้แต่งชุดสุภาพไปโรงเรียน พบว่ากรณีของคุณแม่ห้อง Gifted และพยาบาลเอกชน ทั้งสองอาศัยในอำเภอเมืองของจังหวัดที่ไม่ไกลจากเมืองหลวง พวกเธอกังวลเรื่องการแต่งตัวของบุตรว่าจะดูไม่ดี น้อยหน้าผู้อื่น ยิ่งถ้าหากมีการอนุญาตให้แต่งชุดสุภาพไปโรงเรียน “อยากให้ลูกใส่เสื้อผ้าดูดี ดูโก้ ใส่แล้วไม่เป็นที่เหยียดหยามของคนอื่น ทำให้ต้องหาเสื้อผ้าใหม่ ๆ มาให้ลูก” (พยาบาลเอกชน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 มีนาคม 2564)” นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบข้อสังเกตว่าถ้าผู้ปกครองมีทุนมนุษย์และตำแหน่งพื้นที่ทางสังคมที่ดี เขาและบุตรจะไม่ขวนขวายที่จะอวดรวยหรือต้องการให้สังคมยอมรับ เช่น กรณีคุณพ่อมัธยัสถ์ที่เป็นทนายทระกูลเศรษฐีเก่า เขามีทรัพย์สินที่มีมูลค่ามากพอที่จะฟุ่มเฟือยเพื่อปรนเปรอบุตรสาว แต่เขาและภรรยากลับเลือกที่จะอบรมบุตรให้รู้จักมัธยัสถ์และวางตัวเป็นแบบอย่างที่ดี การให้บุตรใส่ชุดซ้ำปีและเลาะชายผ้าให้ยาวขึ้นเป็นสิ่งที่พวกเขาปลูกฝังให้บุตรสาวเห็นคุณค่าการใช้จ่าย อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มนักเรียนว่าจะรู้สึกอายหรือขาดความมั่นใจหรือไม่ หากต้องใส่ชุดลาลองมาเรียน หรือถ้าเพื่อนบางคนมีชุดที่ดีกว่าสวดยกว่าจะรู้สึกอายหรืออยากแต่งแบบเพื่อนบ้างไหม ก็ได้รับคำตอบเหมือนกันทุกคนว่า “ไม่อาย” โดยเฉพาะกรณีนักเรียนชายมัธยมศึกษาปีที่สองจากโรงเรียนชายล้วนชื่อดังแห่งหนึ่งว่า “ไม่อาย เพราะไม่มีเหตุผลต้องอาย”

7. รูปแบบนักเรียนไม่เพียงช่วยอำพรางความเหลื่อมล้ำ แต่ยังสร้างความเหลื่อมล้ำ เพราะเพิ่มภาระให้แก่ผู้ปกครองที่มีรายได้น้อย พบว่ามีผู้ปกครองกลุ่มที่ไม่เดือดร้อนและเดือดร้อนในการซื้อเครื่องแบบนักเรียน กลุ่มที่ไม่เดือดร้อน ได้แก่ คุณพ่อมัธยัสถ์ พยาบาลเอกชน และคุณแม่ห้อง Gifted “จริง ๆ เป็นคนชอบซื้อเสื้อผ้าให้ลูกด้วย ทั้งที่หลัก ๆ ลูกก็ได้ใส่แค่ชุดนักเรียน แล้วลูกก็เป็นคนง่าย ๆ อะไรก็ได้ แต่คนเป็นแม่ก็อยากให้ลูกแต่งตัวดี ๆ ไปดูเสื้อผ้าสี เสื้อผ้าเยอะเต็มตู้เลย หลายตัวก็ยังไม่ได้อใส่” (คุณแม่ห้อง Gifted, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 มีนาคม 2564) ส่วนกลุ่มที่เดือดร้อน ได้แก่ พนักงานส่งของ คุณแม่นายหน้าที่ดิน โดยเฉพาะพี่พนักงานห้างและคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว พวกเธอต้องนำสิ่งของมีค่าไปจำนำและ

ชนชั้น ภูวนะศิริ

ขอยืมเงินจากญาติพี่น้องและคนรู้จักเพื่อให้มีเงินไปซื้อเครื่องแบบนักเรียนให้บุตร ความแตกต่างทางชนชั้นเหล่านี้คือความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา แต่สังคมไทยก็อำพรางให้เท่ากันด้วยเครื่องแบบนักเรียน อีกทั้งยังส่งเสริมปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ครอบครัวผู้มีรายได้น้อยต้องแก้ปัญหาด้วยการก่อหนี้หนึ่งไปเพิ่มอีกหนี้หนึ่งจนกว่าบุตรจะสำเร็จการศึกษาหรือไม่บุตรก็ออกเรียนกลางคันเพื่อมาช่วยผู้ปกครองทำงาน แล้วใช้ชีวิตวนอยู่ในกับดักความยากจนที่ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ตามที่ปรากฏในภาพที่ 2 ผังแสดงวงจรความยากจนและความเหลื่อมล้ำจากเครื่องแบบนักเรียน

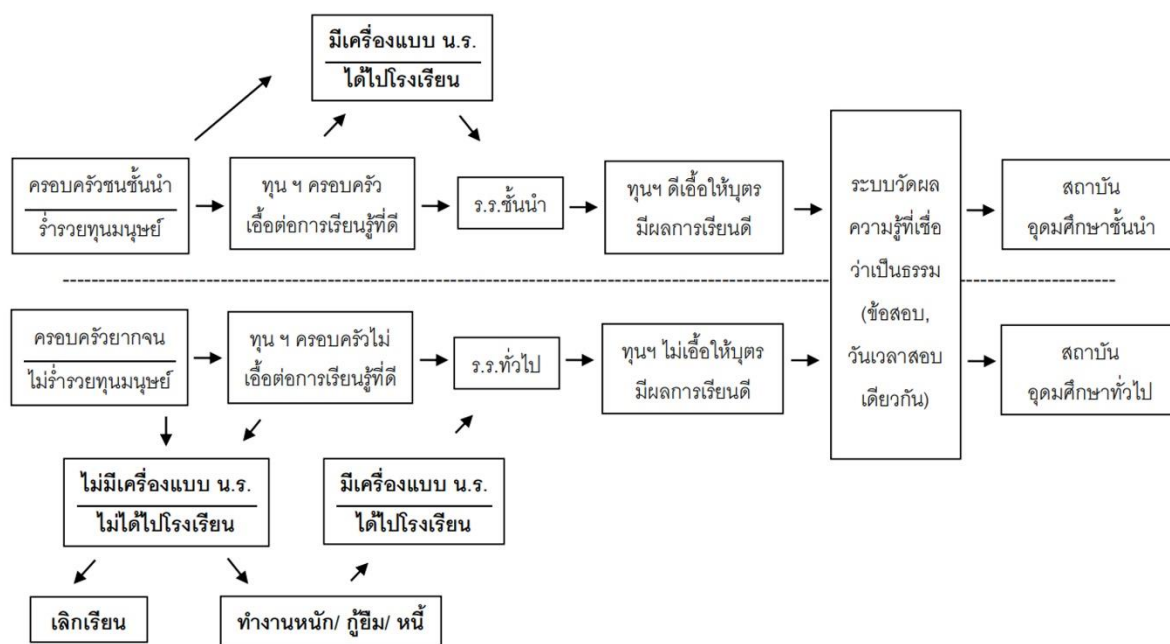
ภาพที่ 2 ผังแสดงวงจรความยากจนและความเหลื่อมล้ำจากเครื่องแบบนักเรียน

8. เครื่องแบบนักเรียนคือต้นเหตุของความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ พบว่าเครื่องแบบนักเรียนเป็นต้นเหตุความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์รูปแบบหนึ่งในบริบทสังคมไทย ที่เพิ่มเข้ามาจากความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ของ Bourdieu เพราะสังคมไทยใช้ “เครื่องแบบนักเรียน” ตัดสิทธิ์ผู้เข้าแข่งขันทางสติปัญญาตั้งแต่ก่อนเข้าเรียน ไม่ให้คู่แข่งได้มีโอกาสสอบและยังพยายามสกัดขัดขวางโอกาสการพัฒนาสติปัญญาตลอดทุกช่วงวัย ทำให้เด็กนักเรียนจากครอบครัวยากจนหมดโอกาสและอนาคตทางการศึกษา ผู้ปกครองที่ต้องการให้บุตรมีอนาคตที่ดีจึงต้องดิ้นรนเพื่อจะได้มีเงินซื้อเครื่องแบบนักเรียน ตามที่ปรากฏในภาพที่ 3 ซึ่งผู้วิจัยได้ขยายคำอธิบายความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่เกิดจากเครื่องแบบนักเรียน โดยพัฒนาจากผังเดิม (ภาพที่ 1) ที่เป็นการเปรียบเทียบทุนมนุษย์ระหว่างผู้ปกครองชนชั้นนำและชนชั้นทั่วไปถึงยากจน ว่าพื้นฐานทุนมนุษย์ของครอบครัวมีผลต่อการเรียนรู้ที่ดีของบุตร อีกทั้งยังเอื้อให้บุตรของชนชั้นนำได้เข้าศึกษาในโรงเรียนชั้นนำและได้รับการศึกษาที่ดีตั้งแต่เด็ก ดังนั้น เมื่อมีการจัดสอบด้วยข้อสอบชุดเดียวกัน ในวันสอบและเวลาสอบเดียวกัน จึงเป็นการยากที่บุตรจากครอบครัวยากจนจะสามารถสอบเข้าในสถาบันอุดมศึกษาชั้นนำเช่นเดียวกับบุตรจากครอบครัวชนชั้นนำ แต่สำหรับประเทศไทย ตัวแปรที่เพิ่มขึ้นและกลายเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาคือ “เครื่องแบบนักเรียน” เพราะสำหรับครอบครัวยากจน การไม่มีเครื่องแบบนักเรียนอาจทำให้บุตรต้องหยุดเรียนและเลิกเรียนกลางคัน พวกเขาจึงแก้ปัญหาด้วยการทำงานให้หนักกว่าเดิมหรือการเป็นหนี้ เพื่อให้มีเงินซื้อเครื่องแบบนักเรียนให้แก่บุตร และมีโอกาสทุกปีการศึกษาที่บุตรจากครอบครัวยากจนจะไม่ได้ศึกษาต่อถ้าผู้ปกครองไม่มีเงินซื้อเครื่องแบบ

นักเรียน ปรากฏการณ์ที่คนไม่เท่ากัน โดยมีฝ่ายที่ทุนเศรษฐกิจน้อยสมยอมและอีกฝ่ายที่เฉยเมยต่อปัญหา แล้วทุกฝ่ายก็ร่วมสนับสนุนให้มีการบังคับให้สวมใส่เครื่องแบบนักเรียนต่อไป เหล่านี้คือปรากฏการณ์ ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่เกิดจากเครื่องแบบนักเรียน ถือเป็นสิ่งผิดปกติที่สังคมมองว่าเป็นปกติ เป็นความไม่เท่าเทียมกันที่สังคมยอมรับได้

ภาพที่ 3 ผังอธิบายปรากฏการณ์ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์จากเครื่องแบบนักเรียน

อภิปรายผล

1. จากผลการวิจัยที่พบว่าบุคลากรการศึกษาและผู้ปกครองส่วนใหญ่สนับสนุนให้แต่งเครื่องแบบนักเรียน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Cinoglu (2014) ที่พบว่าผู้ปกครอง ครู และผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่สนับสนุนให้แต่งเครื่องแบบนักเรียน ขณะที่นักเรียนเกือบทั้งหมดสนับสนุนนโยบายการแต่งกายอิสระในโรงเรียน ในงานวิจัยของ Cinoglu เขาได้สัมภาษณ์นักเรียน 40 ราย ครู 10 ราย ผู้ปกครอง 25 ราย และผู้บริหารโรงเรียน 2 ราย ซึ่งเห็นได้ชัดว่าจำนวนของผู้ให้สัมภาษณ์สองฝ่ายระหว่างเด็กนักเรียนและผู้ใหญ่ มีจำนวนใกล้เคียงกัน คือ 40 : 37 ขณะที่งานของผู้วิจัย ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ ได้แก่ ผู้ปกครองและบุคลากรการศึกษา แต่ผลการวิจัยก็ออกมาในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับผลสำรวจความคิดเห็นนิตาโพล จากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2565) ที่เก็บจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,332 รายทั่วประเทศ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 92.79 มีอายุ 26-60 ปี ขึ้นไป ส่วนกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีอายุไม่เกิน 25 ปี (ซึ่งน่าจะเป็นกลุ่มเด็กนักเรียน) มีเพียงร้อยละ 7.21 เท่านั้น ทำให้ผลสำรวจ

ชนดล ภูษนะศิริ

ความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ (ซึ่งน่าจะเป็นกลุ่มผู้ใหญ่) ร้อยละ 69.67 สนับสนุนการบังคับให้ใส่เครื่องแบบนักเรียน

ขณะที่ผลสำรวจจากมติชนออนไลน์ (2563ข) ซึ่งได้ทำการสำรวจความคิดเห็นผู้อ่านผ่านช่องทาง Facebook และ Twitter พบว่าช่องทางทั้งสองได้ผลสำรวจเช่นเดียวกัน คือร้อยละ 72-73 เห็นว่าเครื่องแบบนักเรียนไม่มีความจำเป็นแล้ว ขณะที่ร้อยละ 26-28 เห็นว่าเครื่องแบบนักเรียนยังมีความจำเป็นอยู่ สาเหตุที่ผลสำรวจออกมาในลักษณะตรงข้ามนี้ถ้าโพล มีความเป็นไปได้ที่ผู้ตอบส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มเด็กนักเรียนและเป็นกลุ่มผู้ใหญ่ที่มีอายุไม่มาก จากข้อสันนิษฐานนี้จึงสรุปได้ว่ากลุ่มผู้ใหญ่จะสนับสนุนเครื่องแบบนักเรียน ขณะที่เด็กนักเรียนก็ต้องการมีอิสระในการแต่งกาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Cinoglu และงานของผู้วิจัย

2. จากผลการวิจัยที่พบว่าเครื่องแบบนักเรียนขาดแคลนในกลุ่มคนยากจน เพราะฐานรายได้ปัจจุบันของค่าแรงขั้นต่ำทั่วประเทศไทยเฉลี่ยวันละ 325 บาท หรือ 8,450-9,750 บาทต่อเดือน ทั้งนี้แต่ละครอบครัวยังมีค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ค่าอาหาร ค่าที่พัก ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า และค่าเดินทาง ฯลฯ ซึ่งเป็นลักษณะเงินหมุนในแต่ละเดือนที่มักจะไม่เพียงพอและไม่มีเหลือเก็บ ขณะที่ค่าใช้จ่ายของเครื่องแบบนักเรียนเฉลี่ยชุดละ 800-1,000 บาท และจำเป็นต้องใช้มากกว่าหนึ่งชุด ข้อมูลนี้ยังไม่รวม “ครอบครัวคนจนพิเศษที่มีรายได้เฉลี่ยเพียงเดือนละ 1,205 บาท” (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2563) รวมถึงรายได้ที่อาจลดลงภายหลังการระบาดของเชื้อโควิด 19 จึงทำให้เครื่องแบบนักเรียนขาดแคลนในกลุ่มคนยากจน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Reidy (2021) ที่พบว่านโยบายเครื่องแบบนักเรียนสร้างผลกระทบต่อนักเรียนยากจน เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Sabic-El-Rayess et al. (2019) ที่ได้ทำการศึกษาในมองโกเลีย พวกเขาพบว่าค่าใช้จ่ายเครื่องแบบนักเรียนทำให้นักเรียนยากจนต้องออกเรียนกลางคัน เพราะไม่มีเงินซื้อเครื่องแบบนักเรียน นอกจากนี้ การที่เครื่องแบบนักเรียนคือความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolic association) ของคนส่วนใหญ่ในสังคม การไม่มีเครื่องแบบนักเรียนใส่เหมือนเพื่อนคนอื่นและไม่สามารถไปโรงเรียน ได้ส่งผลกระทบต่อจิตใจให้นักเรียนยากจนรู้สึกเชิงลบในตนเอง ปัญหาไม่มีเงินซื้อเครื่องแบบนักเรียน จนทำให้เด็กยากจนขาดโอกาสในการเข้าถึงทางการศึกษา ยังคงเกิดขึ้นในอีกหลายประเทศที่มีการบังคับใช้ให้สวมใส่เครื่องแบบนักเรียน เช่น ประเทศบรูไน ที่แม้ว่าจะไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียน แต่กำหนดให้สวมใส่เครื่องแบบนักเรียน ก็ทำให้เด็กจากครอบครัวยากจนไม่สามารถไปโรงเรียนได้

3. จากผลการวิจัยที่พบว่าเงินอุดหนุนรายหัวจากภาครัฐที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายจริงของชุดนักเรียน ที่ผ่านมาแม้ว่าภาครัฐจะได้ออกนโยบายเรียนฟรีสิบห้าปีอย่างมีคุณภาพ และมีการจัดสรรเงินสนับสนุนค่าเครื่องแบบนักเรียนรายปี ดังนี้ “ระดับชั้นอนุบาลคนละ 300 บาท ระดับประถมศึกษาคนละ 360 บาท ระดับมัธยมต้นคนละ 450 บาท ระดับมัธยมปลายคนละ 500 บาท และระดับ ปวช. คนละ 900 บาท” (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2552) แต่ก็เป็นเงินจำนวน

เพียงเล็กน้อย ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายจริง ผู้มีรายได้น้อยหลายครอบครัวต้องแก้ปัญหาด้วยการเป็นหนี้ จึงเป็นการยากที่คนจนในประเทศไทยจะสามารถหลุดพ้นจากกับดักความยากจน

4. จากผลการวิจัยที่พบว่าครู ผู้บริหารโรงเรียนและผู้ปกครองส่วนใหญ่เชื่อว่า
เครื่องแบบนักเรียนมีประโยชน์และความจำเป็น ได้แก่ ช่วยฝึกระเบียบวินัย ฝึกมารยาทสังคม สอนให้นักเรียนรู้จักกาลเทศะ ช่วยประหยัด ฝึกความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียว สาเหตุที่ได้ผลวิจัยในลักษณะนี้ อาจเป็นเพราะเครื่องแบบนักเรียนมีมานาน ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 อีกทั้งยังมีพระราชบัญญัติเครื่องแบบนักเรียน พ.ศ. 2482 และ 2551 รองรับจนถึงปัจจุบัน ทำให้ครู ผู้บริหารโรงเรียนและผู้ปกครองรู้สึกผูกพันและเคยชินกับการมีเครื่องแบบนักเรียนเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย สอดคล้องกับผลสำรวจความคิดเห็นจากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2565) ที่พบว่าร้อยละ 78.15 ของคนส่วนใหญ่ (อายุ 26-60 ปี) เห็นว่าเครื่องแบบนักเรียนช่วยส่งเสริมความมีระเบียบวินัย รองลงมาร้อยละ 24.47 ช่วยระบุงานศึกษา ร้อยละ 7.96 ป้องกันการแอบอ้าง ร้อยละ 7.88 เพื่อความปลอดภัยของนักเรียน และมีเพียงร้อยละ 4.28 ที่ระบุว่าเครื่องแบบนักเรียนเพิ่มภาระด้านการเงินให้ผู้ปกครอง และงานวิจัยของ Cinoglu (2014) ที่ศึกษาในตุรกีพบว่ากลุ่มครู ผู้บริหารโรงเรียนและผู้ปกครองเห็นว่าเครื่องแบบนักเรียนฝึกวินัย ปลอดภัยต่อเด็ก ประหยัด สะดวกใช้งาน ส่งเสริมบุคลิกภาพและการแสดงออก

แต่ความเชื่อต่าง ๆ ที่กล่าวมาก็ตรงข้ามกับงานของ Vopat (2010) ที่ระบุว่าเครื่องแบบนักเรียนไม่ช่วยปลูกฝังระเบียบวินัย หรือส่งเสริมความเสมอภาคและเพิ่มประสิทธิภาพทางวิชาการใด ๆ ตามที่มักถูกกล่าวอ้าง เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Sabic-El-Rayess et al. (2019) พวกเขาพบว่าเครื่องแบบนักเรียนมีแต่จะสร้างปัญหาให้นักเรียนยากจนต้องออกเรียนกลางคันและส่งผลกระทบต่อจิตใจให้นักเรียนยากจนรู้สึกเชิงลบในตนเอง ขณะที่ Reidy (2021) เธอพบว่าเครื่องแบบนักเรียนไม่มีผลต่อผลการเรียน แต่ส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะกับเด็กผู้หญิง ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์และศาสนา นักเรียนที่มีความหลากหลายทางเพศและยังกระทบต่อค่าใช้จ่ายของนักเรียนที่ยากจน

5. จากผลการวิจัยที่พบว่ากลุ่มผู้ปกครองที่สนับสนุนชุดนักเรียนกลัวการเปลี่ยนแปลง
และกังวลว่าบุตรจะใช้เงินซื้อเสื้อผ้ามากเกินไป ทั้งที่บุตรของพวกเขาบางคนเป็นคนมัธยัสถ์และมีความรับผิดชอบสูง ผลการวิจัยนี้อธิบายได้ว่าเป็นเพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำสูง คนจึงไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน แม้กระทั่งคนในครอบครัวเช่นบุตรของตน สอดคล้องที่ Wilkinson and Pickett (2010) ได้อธิบายไว้ว่าถ้าสังคมใดมีความเหลื่อมล้ำมากก็มักจะพบปัญหาสังคมอื่น ๆ ร่วมด้วย ได้แก่ ระดับความไวเนื้อเชื่อใจ ความเจ็บป่วยทางจิต อายุขัยและอัตราการเสียชีวิตของทารก โรคอ้วน ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของเด็ก อัตราการมีบุตรของแม่วัยรุ่น คดีฆาตกรรม อัตราโทษจำคุก และการเลื่อนชั้นทางสังคม ส่วนความคิดปฏิเสธ ถ้ามีการอนุญาตให้แต่งชุดลำลองสุภาพไปโรงเรียน อาจเป็นเพราะผู้ปกครองกลัวการเปลี่ยนแปลง (changing) เพราะยังกังวลกับสิ่งที่ยังมาไม่ถึงและรู้สึกว่าสิ่งที่เป็นอยู่ก็ดีอยู่แล้ว

ชนดล ภูษนะศิริ

ดังนั้น ถ้าเปลี่ยนแปลงแล้วได้ผลลัพธ์แย่ง การตัดสินใจไม่เปลี่ยนแปลงเลย จึงเป็นหนทางที่น่าจะปลอดภัยที่สุด Robbins & Coulter (2018) ได้เสนอแนวทางเพื่อลดการต่อต้านต่อการเปลี่ยนแปลงจากระดับเบาไปหนัก ดังนี้ 1) ให้ความรู้และการสื่อสารที่ดี 2) ให้ผู้ที่คิดต่างได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาและตัดสินใจ 3) ให้ความสะดวกและสนับสนุนกิจกรรมอบรมพัฒนาให้ความรู้ 4) เจรจา แลกเปลี่ยนและให้ข้อเสนอ 5) ใช้กลวิธีเพื่อดึงผู้ต่อต้านมาสนับสนุน รวมถึงไม่ให้ความสะดวกแก่อีกฝ่าย และ 6) การบังคับ

6. จากผลการวิจัยที่พบว่าผู้ปกครองคนเมืองกังวลบุตรจะไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม ถ้ามีการอนุญาตให้แต่งชุดสุภาพไปโรงเรียน ผลวิจัยนี้อธิบายได้ตามทฤษฎีลำดับขั้นความจำเป็นของ Maslow (1954) ทั้งห้าขั้น คือ 1) ขั้นสรีรวิทยา เป็นความต้องการในปัจจุบันเพื่อการดำเนินชีวิตและความอยู่รอดของร่างกาย 2) ขั้นความปลอดภัย 3) ขั้นยอมรับและได้รับความรัก 4) ขั้นเป็นที่ยอมรับ และ 5) ขั้นบรรลุความฝัน จากกรณีผู้ปกครองคนเมืองจึงน่าจะอยู่ในขั้นที่สาม เพราะพวกเขาต้องการเป็นที่ยอมรับในสังคม ขณะเดียวกันก็กังวลว่าบุตรจะไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม จึงสนับสนุนเครื่องแบบนักเรียน การเป็นคนเมืองไม่ใช่ชนชั้นกลางเท่านั้น แต่ยังรวมถึงกลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยและทำงานในเมือง เช่น กรณีคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว ส่วนผู้มีรายได้น้อยที่พักอาศัยตามชานเมืองและชนบท พวกเขามีความต้องการอยู่ในขั้นที่หนึ่ง ที่ต้องการเพียงปัจจัยสี่เท่านั้นและไม่ให้ความสำคัญเรื่องหน้าตา เช่น กรณีพนักงานส่งของ นอกจากนี้ ผลวิจัยยังพบว่านักเรียนทั้งที่สนับสนุนและต้องการยกเลิกเครื่องแบบนักเรียน ทุกคนไม่รู้สึกลำบากจะต้องแต่งชุดลำลองไปโรงเรียน เราจึงอธิบายได้ว่าความกังวลที่จะไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมเป็นเพียงการคิดไปเองของกลุ่มผู้ปกครองเท่านั้น ส่วนกรณีของผู้ปกครองที่มีทุนมนุษย์และตำแหน่งพื้นที่ทางสังคมที่ดี เขาน่าจะมีความต้องการของชีวิตที่ไกลกว่าขั้นการยอมรับในสังคม ซึ่งน่าจะเป็นขั้นบรรลุฝันที่น่าจะเป็นความสำเร็จและความสุขของบุตร

7. จากผลการวิจัยที่พบว่าเครื่องแบบนักเรียนไม่เพียงช่วยอำพรางความเหลื่อมล้ำ แต่ยังสร้างความเหลื่อมล้ำ เพราะความเชื่อว่าการสวมใส่เครื่องแบบนักเรียนจะทำให้นักเรียนต่างชนชั้นมีความเสมอภาคกัน ขณะเดียวกันเครื่องแบบนักเรียนก็เพิ่มภาระค่าใช้จ่ายให้ผู้ปกครองที่มีฐานะยากจนจนถึงขั้นนำสิ่งของมีค่าไปจำนำและก่อหนี้เพื่อแก้ปัญหา สอดคล้องกับผลวิจัยของ Reidy (2021) ที่พบว่าการนโยบายเครื่องแบบนักเรียนสร้างผลกระทบต่อนักเรียนยากจน และผลวิจัยของ Sabic-El-Rayess et al. (2019) ที่พบว่าค่าใช้จ่ายเครื่องแบบนักเรียนทำให้นักเรียนยากจนได้รับผลกระทบหนักสุดคือต้องออกเรียนกลางคัน เพราะไม่มีเงินซื้อเครื่องแบบนักเรียน เช่นเดียวกับกรณีของประเทศบรูไนที่ไม่มีกฏบังคับค่าเล่าเรียน แต่กำหนดให้แต่งเครื่องแบบนักเรียน เด็กนักเรียนจากครอบครัวยากจนจำนวนมากจึงขาดโอกาสการเข้าถึงทางการศึกษา (Imangie Burundi-Terimbere Foundation, 2022) รวมถึงชนดล ภูษนะศิริ (2564) ที่ได้ชี้ว่าสังคมไทยพยายามปกปิดปัญหาความเหลื่อมล้ำด้วยชุดนักเรียน เขาได้นำเสนอปัญหาความยากจนและสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยที่เพิ่มขึ้นต่อเนื่องหลายปีจนถึงปี 2564 พร้อมตัวเลขรายได้ หนี้สินและเงินออมของคนไทย รวมถึงตัวเลขค่าใช้จ่ายเครื่องแบบนักเรียนและจำนวนเด็กยากจนที่

ไม่ได้ศึกษาต่อเฉลี่ยปีละเกือบหนึ่งล้านคน เหล่านี้คือปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศที่มีการบังคับให้สวมใส่เครื่องแบบนักเรียน การที่เด็กไม่สามารถเข้าถึงการศึกษตามช่วงวัย บางครอบครัวได้แก้ปัญหาด้วยการเป็นหนี้ ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหเฉพาะหน้า แต่เป็นการสร้างปัญหาในระยะยาวที่บุตรหลานจะไม่ให้หลุดพ้นจากกับดักความยากจน

8. จากผลการวิจัยที่พบว่าเครื่องแบบนักเรียนคือต้นเหตุของความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์

หากพิจารณาจากปรากฏการณ์ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ของ Bourdieu (1970) ว่าทุนมนุษย์ระหว่างผู้ปกครองต่างชนชั้นมีผลต่อการเรียนของบุตร ทำให้ระบบจัดสอบแข่งขันทางสติปัญญาที่ชาวฝรั่งเศสเชื่อว่ามีคุณธรรมกลายเป็นระบบที่ไม่ยุติธรรม เพราะเด็กจากครอบครัวที่มีพื้นฐานทุนมนุษย์ดีกว่าจะได้เปรียบตั้งแต่ยังไม่เริ่มแข่งขัน ปรากฏการณ์ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ในฝรั่งเศสนี้จึงสอดคล้องกับไทยประการต่อมา นอกจากนักเรียนไทยจากครอบครัวยากจนจะมีความเป็นไปได้น้อยที่จะมีผลการเรียนดีและสามารถสอบเข้าในสถาบันที่มีชื่อเสียง พวกเขายังถูกสกัดขัดขวางด้วยทุนเศรษฐกิจของผู้ปกครองตั้งแต่ก่อนเข้าเรียนด้วย “เครื่องแบบนักเรียน” หรือแม้แต่จะมีโอกาสได้เข้าเรียนแล้ว ก็ยังถูกขัดขวางตลอดทุกช่วงปีการศึกษาด้วยการบังคับให้สวมใส่เครื่องแบบนักเรียน กล่าวคือ ถ้าเด็กไม่มีเครื่องแบบนักเรียน ก็ไม่ได้ไปโรงเรียน นี่จึงเป็นสิ่งที่ไทยต่างจากฝรั่งเศส และเป็นข้อค้นพบสำคัญของงานวิจัยนี้ ที่แตกต่างจากทฤษฎีหลัก ทำให้ประเทศไทยมีระดับความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์มากกว่าฝรั่งเศส และเป็นการยากที่เด็กครอบครัวยากจนจะหลุดพ้นจากกับดักความยากจนที่ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น สาเหตุที่ทำให้ไทยแตกต่างจากฝรั่งเศสอาจเป็นเพราะไทยมีการบังคับใช้เครื่องแบบนักเรียนและเงินอุดหนุนรายหัวจากรัฐบาลที่มีอยู่ก็ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายจริงของเครื่องแบบนักเรียนทั้งหมด

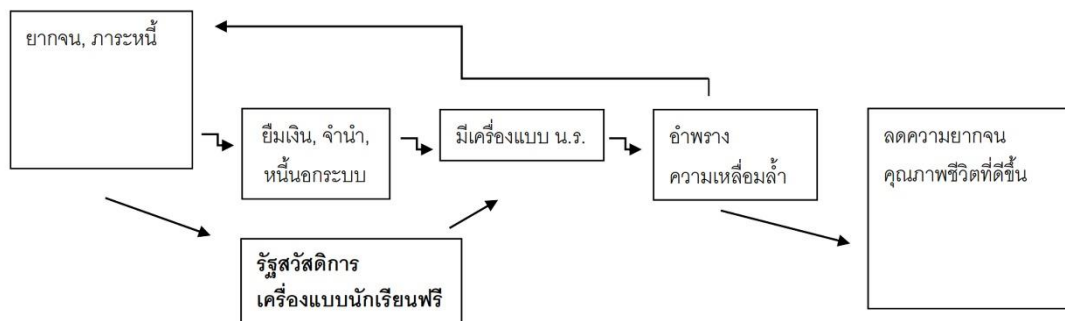
อย่างไรก็ตาม ถ้าเราพิจารณาที่ “ยุทธศาสตร์การผลิตซ้ำทุนทั้งเจ็ด” ของ Bourdieu (1989) เพื่อครอบงำสังคมและสงวนสิทธิความเป็นชนชั้นนำให้แก่ทายาท ได้แก่ ยุทธศาสตร์การจำกัดจำนวนทายาท ยุทธศาสตร์การสืบทอดมรดก ยุทธศาสตร์การศึกษา ยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์การลงทุนทางสังคม ยุทธศาสตร์การสมรสและครองเรือน และยุทธศาสตร์การดำรงสถานะทางสังคม พบว่าแต่ละยุทธศาสตร์ล้วนเป็นกิจกรรมที่ชนชั้นนำกระทำภายในขอบเขตของตนและระหว่างครอบครัวชนชั้นนำด้วยกัน ขณะที่เครื่องแบบนักเรียน ผู้วิจัยเห็นว่าชนชั้นนำใช้วิธีจัดการนอกขอบเขต โดยมีฐานะเป็นผู้วางระเบียบทางสังคมให้ทุกชนชั้นต้องปฏิบัติตาม ด้วยวิธีการจำกัดสิทธิไม่ให้ชนชั้นอื่นได้มีโอกาสเลื่อนสถานะทางสังคมโดยง่าย นี่จึงเป็นยุทธศาสตร์การผลิตซ้ำอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ผู้วิจัยเรียกว่า “ยุทธศาสตร์กำจัดผู้แข่งขัน” ที่เกิดขึ้นเฉพาะในประเทศที่ยังบังคับใช้เครื่องแบบนักเรียน และจะปรากฏผ่านความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ซึ่งมีระดับความรุนแรงมากน้อย ตามระดับความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศนั้น ๆ ว่ามีมากหรือน้อย

ข้อเสนอแนะ

ชนบท ภูวนะศิริ

1. ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย ควรจัดให้มีรัฐสวัสดิการ “เครื่องแบบนักเรียนฟรี” ที่ครอบคลุมต่อค่าใช้จ่ายจริงทั้งหมด แทนการสนับสนุนด้วยเงินอุดหนุนรายหัวเพียงบางส่วนซึ่งไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายจริงของชุดนักเรียนอย่างที่รัฐกำลังดำเนินนโยบายเช่นปัจจุบัน เพราะการจะแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำได้อย่างยั่งยืน รัฐบาลควรทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นและหยุดสร้างเงื่อนไขที่เป็นภาระค่าใช้จ่ายแก่ประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและยากจน ด้วยการบีบบังคับให้พวกเขาต้องแก้ปัญหาด้วยการก่อหนี้เพื่อให้บุตรมีเครื่องแบบนักเรียนไปโรงเรียน ดังนั้น การมีรัฐสวัสดิการเครื่องแบบนักเรียนฟรี จะเป็นตัวแปรสำคัญต่อการยุติวงจรความยากจนไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำ อีกทั้งยังช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ตามภาพที่ 4 ผังการแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำด้วยรัฐสวัสดิการเครื่องแบบนักเรียนฟรี ซึ่งผู้วิจัยเสนอขึ้น ในผังนี้รัฐควรจัดให้มีรัฐสวัสดิการเครื่องแบบนักเรียนฟรีแก่เด็กนักเรียนทุกคน โดยไม่แบ่งแยกฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้ปกครองอย่างไรแล้ว แม้ว่ารัฐสวัสดิการเครื่องแบบนักเรียนฟรีจะเกิดขึ้นจริง แต่การแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำอื่น ๆ ก็ควรดำเนินควบคู่ไปด้วย เพื่อไม่ให้เครื่องแบบนักเรียนทำหน้าที่อำพรางความเหลื่อมล้ำไปตลอด

ภาพที่ 4 ผังการแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำด้วยรัฐสวัสดิการเครื่องแบบนักเรียนฟรี

2. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติ สถานศึกษาควรสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ ฝึกให้เด็กเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น เคารพและให้เกียรติผู้อื่นที่มีสถานะต่างจากตน สอนให้เด็กมัธยัสถ์ รู้จักประมาณตน ไม่ใช้จ่ายเกินตัว มีทักษะทางการเงินที่ดี โดยเฉพาะ “การปลูกฝังระเบียบวินัยจากภายใน” ที่จะไม่เป็นภาระค่าใช้จ่ายแก่ผู้ปกครอง แทนการพึ่งพิงและคาดหวังการสร้างระเบียบวินัยจากภายนอกอย่างเครื่องแบบนักเรียนแต่เพียงอย่างเดียว วินัยจากภายในจะทำให้เด็กเป็นคนมีเหตุผล รู้กาลเทศะ บทบาทของครูควรวางตนเป็นแบบอย่างที่ดี ควรใส่ใจและเข้าใจนักเรียนให้มาก โดยเฉพาะธรรมชาติตามช่วงวัยของนักเรียน ไม่ลงโทษและปลูกฝังความรุนแรงเพื่อกดดันให้นักเรียนอยู่ในกฎระเบียบของโรงเรียน จนทำให้นักเรียนมีแต่ภาพจำที่ก้าวร้าวของครู

3. ข้อเสนอแนะต่อชุมชน ควรมีการสื่อสารและปลูกฝังค่านิยม “วินัยจากภายใน” ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เช่น วินัยจราจร วินัยการเข้าแถวต่อคิว ตรงต่อเวลา รวมถึงเคารพและให้เกียรติผู้อื่น ที่จะไม่เป็นการทำให้สมาชิกในชุมชนรู้สึกอับอายไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม

4. ข้อเสนอแนะต่อผู้ปกครอง ควรดูแลเอาใจใส่บุตรหลาน สร้างบรรยากาศความเข้าใจภายในครอบครัวและวางตนเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่อง “ระเบียบวินัยจากภายใน” เช่น ตรงต่อเวลา วินัยการเข้านอน รับประทานอาหาร ออกกำลังกาย การดูแลสุขภาพของตนเอง วินัยจราจร รวมถึงวินัยทางการเงิน เป็นต้น เพื่อให้บุตรหลานเป็นคนมีเหตุผล มีวุฒิภาวะ ไม่ฟุ้งเฟ้อ อย่างที่ผู้ปกครองหลายรายกำลังเป็นกังวล ที่สำคัญคือการรับฟัง เคารพและให้เกียรติความคิดของบุตร หมั่นสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและไม่คิดแทนบุตร

5. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 5.1) ควรมีการจัดอภิปรายกลุ่ม (focus group discussion) ในแต่ละโรงเรียนด้วยการเชิญผู้เกี่ยวข้องโดยตรงจากบุคคลสามฝ่าย ได้แก่ สถานศึกษา ผู้ปกครอง และนักเรียน เพราะจากผลการวิจัยข้อหนึ่งพบว่าผู้ปกครองคนเมืองยังกังวลเรื่องภาพลักษณ์และกังวลว่าบุตรของตนจะไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม จึงเป็นการยากหากจะยกเลิกเครื่องแบบนักเรียนและอนุญาตให้แต่งชุดลำลองสุภาพไปโรงเรียน ดังนั้น จึงควรจัดการอภิปรายกลุ่ม เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้ทำความเข้าใจ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อสรุปร่วมกันเกี่ยวกับเครื่องแบบนักเรียน 5.2) เนื่องจากงานวิจัยนี้ กรณีศึกษาส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนเมืองตามจังหวัดต่าง ๆ งานวิจัยต่อไป จึงควรศึกษาความต้องการในกลุ่มผู้อาศัยในชนบท รวมถึงการทบทวนกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเครื่องแบบนักเรียน ร่วมกับหลักพื้นฐานในรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิและเสรีภาพของประชาชน เป็นต้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2563). *ส่องตัวเลขจาก Big Data ที่เผยความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่คุณอาจไม่เคยเห็น*. กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. วันที่ค้นข้อมูล 6

สิงหาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.eef.or.th/infographic-06-08-10/>

ไทยพับลิก้า. (2565). *ถอดแก่นคิดโรงเรียนสาธิตธรรมศาสตร์ บัณฑิตปั้นอนาคตไทย (1)*. วันที่ค้นข้อมูล 17

กุมภาพันธ์ 2565, เข้าถึงได้จาก <https://thaipublica.org/2022/02/thammasat-secondary-school01/>

ธนดล ภูชนะศิริ. (2556). *การพัฒนาทุนในตัวมนุษย์สู่ความเป็นชนชั้นนำในสถาบันอุดมศึกษาของไทย*

และสถาบันอุดมศึกษาของฝรั่งเศส: วิเคราะห์ตามแนวคิดทุนของบูร์ดิเยอ. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชนตส์จอห์น.

ชนดล ภูษนะศิริ

ชนดล ภูษนะศิริ. (2564). ชุดนักเรียน: เครื่องมืออำพรางความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย. *วารสารรัฐศาสตร์*
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 42(3), 1-24.

เนชั่นออนไลน์. (2560). โรงเรียนนี้ไม่มียูนิฟอร์ม สาธิตฯ มธ. วันที่ค้นข้อมูล 6 กันยายน 2564, เข้าถึงได้
จาก <https://www.nationtv.tv/news/378567231>

ปราชญ์ พันแสง. (2564). ค่าเทอมน้องพิมพ์กาญจน์. วันที่ค้นข้อมูล 30 สิงหาคม 2564, เข้าถึงได้จาก
<https://www.facebook.com/prypsang/posts/395555585262843>

มติชนสุดสัปดาห์. (2564, 31 มีนาคม). ครูญี่ปุ่นล่ำรายซื้อส่ง กระทรวงศึกษาฯ ยกเลิกบังคับชุดนร.
มุ่งแก้ปัญหาสังคม. วันที่ค้นข้อมูล 31 มีนาคม 2564, เข้าถึงได้จาก
https://www.matichonweekly.com/hot-news/article_414233

มติชนออนไลน์. (2563ก). แม่ขโมยชุดนักเรียนในห้าง เอาให้ลูกใส่ไปโรงเรียนพุงนี้. วันที่ค้นข้อมูล 30
มิถุนายน 2564, เข้าถึงได้จาก https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_2249540

มติชนออนไลน์. (2563ข). ผู้อ่านส่วนใหญ่คิดว่าชุดนักเรียนไม่จำเป็นแล้วสำหรับการศึกษาในตอนนี้.
วันที่ค้นข้อมูล 1 กรกฎาคม 2564, เข้าถึงได้จาก https://www.matichon.co.th/matichon-poll/news_2250925

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (2565). เครื่องแบบนักเรียน จะเอาอย่างไร?. วันที่ค้นข้อมูล 17
มกราคม 2564, เข้าถึงได้จาก https://nidapoll.nida.ac.th/survey_detail?survey_id=459

สุภาวศ์ จันทวานิช. (2551). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *การดำเนินงานนโยบายเรียน
ฟรี 15 ปี อย่างมีคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

ภาษาอังกฤษ

Cinoglu, M. (2014). Evaluation of school uniform policy in Turkey: A case study. *International
journal of progressive education*, 10(3), 97-108.

Haggard, S. (2016). Reflections on inequality in Asia. *Global Asia*, 11(2), 8-13.

Imangie Burundi-Terimbere Foundation. (2022). *School uniform & little sun solar lamp*.

Imangie Burundi-Terimbere Foundation. Retrieved March 20, 2021, from

<http://imagine-burundi-terimbere.com/contact/school-uniform-and-little-sun.html>

ProCon.org. (2021, May 3). *History of School Uniforms*. Retrieved March 20, 2021, from

<https://school-uniforms.procon.org/history-of-school-uniforms>

Reidy, J. (2021). Reviewing school uniform through a public health lens: Evidence about the
impacts of school uniform on education and health. *Public Health Reviews*, 42, 1-17.

Robbins, S. P., & Coulter, M. (2018). *Management* (14th ed.). London: Pearson.

Sabic-El-Rayess, A., Mansur, N. N., Batkhuyag, B., & Otgonlkhagva, S. (2019). School uniform policy's adverse impact on equity and access to schooling. *Compare: A journal of comparative and international education*, 50(8), 1-18.

Vopat, M. C. (2010). Mandatory school uniforms and freedom of expression. *Ethics and Education*, 5(3), 203-215.

Wilkinson, R., & Pickett, K. (2010). *The spirit level: Why equality is better for everyone*. London: Penguin Books.

ภาษาฝรั่งเศส

Bourdieu, P., & Passeron, J. C. (1970). *La Reproduction. Éléments pour une théorie du système d'enseignement*. Paris, France: Minuit.

Bourdieu, P. (1989). *La Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*. Paris, France: Minuit.

Bourdieu, P. (1993). *La Misère du monde*. Paris, France: Seuil.

Bourdieu, P. (1994). *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action*. Paris, France: Seuil.

Dortier, J. F. (2009). Max Weber, Sociologue de la modernité. dans Molénat, X. (Éd), *La Sociologie. Histoire, idées, courants*. Auxerre, France: Sciences Humaines Éditions.

Encyclopædia Universalis. (2021). *Violence symbolique*. Retrieved March 20, 2021, from <https://www.universalis.fr/encyclopedie/violence-symbolique/>